

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра фізичної географії

СКОЧУК НЕСТОР ІВАНОВИЧ

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ МАНЕВИЦЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

**Спеціальність: 106 «Географія»
Освітньо-професійна програма
«Регіональний розвиток та просторове планування»**

Робота на здобуття освітнього рівня «Магістр»

**Науковий керівник:
МЕЛЬНИЙЧУК МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ
кандидат географічних наук, професор**

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

**Протокол № 6
засідання кафедри фізичної географії
від 02 грудня 2025 року
Завідувач кафедри
доц. Чижевська Л.Т. _____**

ЛУЦЬК–2025

АНОТАЦІЯ

Скочук Н.І. **Організація та просторове планування Маневицької територіальної громади.**

Випускна кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія», ОПП «Регіональний розвиток та просторове планування». Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

У науковому дослідженні обґрунтовано та проаналізовано теоретичні основи організації та просторового планування природокористування: сутність та еволюція поняття природокористування, класифікація видів природокористування, нормативно-правове забезпечення природокористування, просторове планування як інструмент управління природокористуванням, сучасні підходи до сталого природокористування та зарубіжний досвід організації природокористування сучасного стану та шляхи оптимізації водойм.

Розкрито особливості географічного положення та дано загальну характеристику Маневицької територіальної громади.

Дано характеристику просторового планування природокористування Маневицької територіальної громади: принципи та підходи до просторової організації природокористування; аналіз існуючого стану просторової організації природокористування в громаді, функціональне зонування території Маневицької громади, екологічні обмеження та спеціальні режими природокористування, планувальні рішення щодо розвитку природокористування, рекомендації щодо впровадження системи сталого природокористування.

Розроблено основні напрямки оптимізації природокористування Маневицької територіальної громади

Результати магістерської роботи можуть використовуватись органами місцевого самоврядування Маневицької ТГ — при формуванні рішень щодо землекористування, режимів прибережних захисних смуг, рекреації, управління лісами; при створенні або оновленні Комплексного плану просторового розвитку громади; для планування екотуристичних маршрутів та рекреаційних зон; у сфері охорони довкілля — при розробці програм екологічного моніторингу; у подальших наукових роботах з економічної та соціальної географії.

Ключові слова: територіальна громада, природокористування, оптимізація, моніторинг, просторове планування, управління природокористуванням.

ANNOTATION

Skochuk N.I. **Organization and spatial planning of the Manevytsia territorial community.**

Graduation qualification work of the second (master's) level of higher education in the specialty 106 "Geography", OPP "Regional development and spatial planning". Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The scientific study substantiates and analyzes the theoretical foundations of the organization and spatial planning of nature use: the essence and evolution of the concept of nature use, classification of types of nature use, regulatory and legal support for nature use, spatial planning as a tool for nature use management, modern approaches to sustainable nature use and foreign experience in organizing nature use of the current state and ways to optimize water bodies.

The features of the geographical location are revealed and a general characteristic of the Manevytsia territorial community is given.

A description of the spatial planning of nature use of the Manevytsia territorial community is given: principles and approaches to the spatial organization of nature use; analysis of the existing state of spatial organization of nature use in the community, functional zoning of the territory of the Manevytsia community, environmental restrictions and special modes of nature use, planning decisions on the development of nature use, recommendations for the implementation of a system of sustainable nature use.

The main directions of optimizing nature use of the Manevytsia territorial community are developed

The results of the master's thesis can be used by local governments of the Manevytsia territorial community - when forming decisions on land use, coastal protection zone regimes, recreation, forest management; when creating or updating the Comprehensive Plan for the Spatial Development of the Community; for planning ecotourism routes and recreational zones; in the field of environmental protection - when developing environmental monitoring programs; in further scientific work on economic and social geography.

Keywords: territorial community, nature management, optimization, monitoring, spatial planning, nature management.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ... ..	10
1.1. Сутність та еволюція поняття природокористування.....	10
1.2. Класифікація видів природокористування.....	11
1.3. Нормативно-правове забезпечення природокористування.....	12
1.4. Просторове планування як інструмент управління природокористуванням.....	12
1.5. Сучасні підходи до сталого природокористування.....	13
1.6. Зарубіжний досвід організації природокористування.....	14
РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАНЕВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	15
2.1. Географічне положення.....	15
2.2. Природно-географічні умови Маневицької територіальної громади.....	17
2.3. Соціально- економічний потенціал Маневицької громади.....	23
2.4. Актуальні проблеми природокористування (2020–2025 рр.).....	25
2.5. Стан природокористування в системному вимірі (2020–2025 рр.)....	25
РОЗДІЛ 3. ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ МАНЕВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	27
3.1. Теоретико-методологічні засади просторового планування природокористування.....	27
3.2. Принципи та підходи до просторової організації Природокористування.....	28
3.3. Аналіз існуючого стану просторової організації природокористування в громаді.....	29
3.4. Функціональне зонування території Маневицької громади.....	30
3.5. Екологічні обмеження та спеціальні режими природокористування...	33
3.6. Схема організації природокористування Маневицької громади.....	34
3.7. Просторове моделювання та карти природокористування громади...	35

3.8. Планувальні рішення щодо розвитку природокористування.....	36
3.9. Рекомендації щодо впровадження системи сталого природокористування	37
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ МАНЕВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	38
4.1. Концептуальні засади оптимізації природокористування Маневицької територіальної громади.....	38
4.2. Оптимізація лісокористування Маневицької громади	40
4.3. Оптимізація використання земельних ресурсів Маневицької Громади.....	41
4.4. Оптимізація водокористування Маневицької громади	46
4.5. Оптимізація природоохоронної діяльності	49
4.6. Оптимізація рекреаційної діяльності	50
4.7. Інституційні та управлінські заходи.....	51
4.8. Економічні механізми оптимізації природокористування.....	52
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Рациональне природокористування на рівні територіальних громад набуває особливої актуальності в умовах децентралізації та передачі значної частини повноважень щодо управління ресурсами органам місцевого самоврядування. Маневицька територіальна громада, розташована у межах Поліської зони Волинської області, характеризується високою часткою лісових масивів, значною кількістю водних об'єктів, природних ландшафтів та рекреаційно-туристичного потенціалу. У той же час громада стикається з викликами, пов'язаними з інтенсивним використанням земель, локальним техногенним навантаженням, деградацією прибережних смуг, пожежами на торфовищах, а також незбалансованим розвитком рекреаційної інфраструктури.

У 2020–2025 рр. відбулися суттєві трансформації у структурі природокористування громади: змінилася роль сільськогосподарських земель, зріс антропогенний вплив на прибережні зони малих річок, зросла рекреаційна активність населення, а також актуалізувалося питання картографічного та просторового управління природними ресурсами. На цьому фоні виникла потреба у комплексних рішеннях, що базуються на просторому аналізі, ГІС-технологіях та принципах сталого розвитку.

Правильне просторове планування дозволяє зменшити конфлікти між видами природокористування — сільським господарством, лісокористуванням, рекреацією, охороною природи — та забезпечує довгострокове збереження природних ландшафтів і ресурсів. Це особливо важливо для Маневицької громади, де природні умови є основою як соціально-економічного розвитку, так і екологічної рівноваги.

Отже, дослідження організації та просторового планування природокористування у Маневицькій територіальній громаді є актуальним не лише з наукової, а й із прикладної точки зору.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи — здійснити комплексний аналіз природно-ресурсного потенціалу Маневицької територіальної громади та

розробити пропозиції щодо оптимізації системи природокористування на основі принципів просторового планування у 2020–2025 рр.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

- розкрити теоретичні засади природокористування та принципи просторового планування на рівні місцевих громад;
- охарактеризувати природні ресурси та соціально-економічні передумови природокористування Маневицької ТГ у 2020–2025 рр;
- проаналізувати сучасний стан та проблеми використання земельних, лісових, водних та рекреаційних ресурсів громади;
- виконати просторове зонування території громади з урахуванням екологічних та господарських факторів;
- розробити рекомендації щодо оптимізації природокористування, формування екомережі та покращення управлінських підходів на рівні громади.

Об’єкт дослідження — територія Маневицької територіальної громади як цілісна природно-господарська система.

Предмет дослідження — організація природокористування та механізми просторового планування ресурсів громади.

Хронологічні межі дослідження. Досліджуваний період охоплює 2020–2025 рр., тобто час після створення громади в умовах адміністративно-територіальної реформи та підвищення ролі місцевого самоврядування в управлінні природними ресурсами.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи:

- географічний описовий — для характеристики природних умов;
- просторовий та картографічний аналіз — для виявлення територіальних закономірностей природокористування;
- геоінформаційний аналіз (ГІС) — для побудови карт, зонування та визначення конфліктних територій;
- порівняльно-географічний метод — для зіставлення типів природокористування;

- аналіз нормативно-правової бази — для оцінки чинних підходів до управління природними ресурсами;
- елементи економічного аналізу — для оцінки впливу природного середовища на соціально-економічний розвиток громади.

Наукова новизна роботи полягає у:

- проведенні комплексної просторової оцінки природокористування Маневицької ТГ на основі сучасних ГІС-інструментів;
- уточненні структури природокористування громади з виділенням зон потенційних конфліктів (ліс–рекреація, с/г–водні ресурси тощо);
- формуванні пропозицій щодо просторової організації природокористування, що враховують як природні обмеження, так і соціально-економічні потреби.

Практичне значення. Результати магістерського дослідження можуть бути використані:

- органами місцевого самоврядування Маневицької ТГ — при формуванні рішень щодо землекористування, режимів прибережних захисних смуг, рекреації, управління лісами;
- при створенні або оновленні Комплексного плану просторового розвитку громади;
- для планування екотуристичних маршрутів та рекреаційних зон;
- у сфері охорони довкілля — при розробці програм екологічного моніторингу;
- у подальших наукових роботах з економічної та соціальної географії.

Апробація результатів дослідження. Результати проведених досліджень з вивчення організації та просторового планування Маневицької територіальної громади апробовані на XI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції (6-7 листопада 2025 р.) Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів. (Мельнійчук Михайло, Скочук Нестор). Організація та просторове планування природокористування Маневицької територіальної громади. Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали XI Міжнар. наук.-

практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 6–7 лист. 2025 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. С.93-95.), Додаток А.

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 позиції), 1 додатка. Робота містить 6 рисунків, 6 таблиць. Обсяг основної частини дослідження – 59 сторінок. Повний обсяг роботи 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1.1. Сутність та еволюція поняття природокористування

Поняття природокористування сформувалося на межі економічної географії, екології та управління природними ресурсами. У класичному розумінні природокористування — це система відносин між суспільством і природним середовищем, яка відображає способи, форми та інтенсивність освоєння природних ресурсів, а також механізми відновлення й охорони довкілля [14].

У радянський період домінувала експлуатаційна модель природокористування, націлена на максимальне вилучення ресурсів (ліс, мінеральна сировина, земля) без достатньої уваги до їх відтворення. Після переходу до ринкової економіки й, особливо, у період після 2014 року в Україні почала формуватися нова парадигма природокористування, що ґрунтується на принципах сталого розвитку: збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів [29].

У законодавстві України природокористування визначається як використання природних ресурсів з метою задоволення потреб суспільства при забезпеченні охорони навколишнього природного середовища [14]. Таким чином, воно охоплює:

- ресурсну складову (лісокористування, землеустрій, водокористування);
- екологічну складову (збереження якості середовища, екологічні обмеження);
- територіальну складову (просторове розміщення видів діяльності);
- соціально-економічну складову (доходи громад, рівень життя населення, зайнятість).

В умовах місцевого самоврядування природокористування розглядається як інструмент розвитку, оскільки громади отримують право розпоряджатися землями, лісами, водними об'єктами та вирішувати питання їх функціонального призначення.

1.2. Класифікація видів природокористування

В українській географічній науці виділяють дві великі групи природокористування: природноресурсне та природоохоронне.

Природноресурсне природокористування включає:

- *землекористування* - орні землі, пасовища, сіножаті; землі промисловості; землі населених пунктів.

Земельний кодекс України надає громадам повноваження щодо встановлення категорій земель, їх цільового призначення та контролю за використанням [14].

- *лісокористування* - лісозаготівля; побічні лісові ресурси; рекреаційне використання лісів.

Волинська область, зокрема Маневицька громада, належить до регіонів із високою лісистістю та збалансованим лісовим фондом [12].

- *водокористування* - питне; промислове; рекреаційне; рибогосподарське.

Водний кодекс передбачає обов'язковість встановлення прибережних захисних смуг для запобігання деградації водних екосистем [6,7].

- *надрокористування* - торф; будівельні матеріали (пісок, сапропель).

На території Маневицького району історично існували торфовища, значна частина яких перебуває у стадії консервації або рекультивації.

- *рекреаційне природокористування* - зелені зони; рекреаційні маршрути; пляжні зони; кемпінги.

У 2020–2025 рр. активність рекреантів у Волинській області зросла, особливо на озерах та у прибережних лісах [55].

Природоохоронне природокористування - це система обмежень і природно-заповідних територій, що включає: заказники; пам'ятки природи; охоронні зони водних об'єктів; ліси особливої екологічної цінності.

У Маневицькій ТГ функціонують окремі природоохоронні території місцевого значення, що охороняють болотні та лісові екосистеми [36].

1.3. Нормативно-правове забезпечення природокористування

Нормативна база України включає такі ключові документи:

- *Конституція України* — визначає землю, воду, ліси та інші ресурси об'єктами права власності Українського народу.

- *Закон “Про охорону навколишнього природного середовища”* — базовий закон у сфері екологічної політики [13].

- *Водний кодекс України* — регулює водокористування, прибережні смуги, охоронні зони [6,7].

- *Земельний кодекс України* — визначає структуру земель, права власності, систему землеустрою [12].

- *Лісовий кодекс України* — описує категорії лісів та порядок їх використання [32,33].

- *Закон України “Про стратегічну екологічну оцінку (CEO)”* — вимагає екологічного аналізу планів розвитку громад [13].

- *Методичні рекомендації з просторового розвитку територій громад* — визначають обов'язкову структуру Комплексного плану просторового розвитку [39,40,41].

З 2020 р. громади отримали право самостійно розпоряджатися земельними ділянками за межами населених пунктів, що підвищило їхню відповідальність за екологічну та економічну ефективність природокористування.

1.4. Просторове планування як інструмент управління природокористуванням

Просторове планування — це система науково обґрунтованих рішень щодо організації території, яка враховує природні, соціальні, інженерні, економічні та екологічні чинники [30].

Для рівня територіальної громади це означає:

- визначення функціонального використання територій;
- установлення зон обмежень;
- розвиток інфраструктури;

- забезпечення охорони довкілля;
- погодження інтересів громади, підприємств і держави.

Сучасне просторове планування в Європі ґрунтується на принципі «*land-use balance*» — баланс між охороною природи, рекреацією та виробництвом.

Інструментами просторового планування є:

- *комплексний план просторового розвитку громади (КППРТ)*. Це головний документ, який визначає планувальну структуру, зонування, транспортні коридори, зелені зони, прибережні смуги, об'єкти рекреації та охорони;
- *схеми планування та проекти землеустрою*. Забезпечують детальне визначення функціональних зон;
- *геоінформаційні системи (ГІС)*. У сучасних громадах ГІС використовується для: інвентаризації земель; картографування ресурсів; аналізу конфліктних зон; створення інтерактивних карт для населення.
- *природоохоронні режими*. Встановлюють обмеження та особливі правила природокористування [30].

1.5. Сучасні підходи до сталого природокористування

У світовій та європейській практиці сформовано кілька ключових концепцій:

концепція «сталого розвитку». Визначає необхідність збалансування економічних вигід з екологічною безпекою та міжпоколінною справедливістю [30].

інтегроване управління природними ресурсами. Передбачає врахування всіх типів природокористування в межах єдиного плану.

ландшафтний підхід. Розглядає територію як комплекс взаємопов'язаних природних і соціальних компонентів.
екосистемний підхід. Сфокусований на збереженні природних процесів (водообмін, міграція тварин, структура біоценозів).

схеми формування екомережі. Екомережа складається з: природних ядер; екокоридорів; буферних зон; відновлюваних територій [39,41].

Для Маневицької громади це особливо актуально через високу лісистість і густу гідрографічну мережу.

1.6. Зарубіжний досвід організації природокористування

У Польщі горизонтальне планування ґрунтується на місцевих просторових планах (“Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego”), які визначають усі допустимі види діяльності [30].

Німеччина використовує багаторівнева система (федеральний → земельний → муніципальний рівень). Сильний акцент — на зелених коридорах і рекреаційних зонах.

У Фінляндії управління природними ресурсами базується на ГІС-інструментах, громадській участі та екосистемних послугах територій.

В Естонії Держгеопортал дає доступ до всіх природних даних у режимі 24/7, що забезпечує прозоре планування.

Європейські підходи можуть бути адаптовані у Маневицькій громаді через використання просторових обмежень, зонування та цифрових карт.

Розглянуто теоретичні засади природокористування та просторового планування в умовах сучасної децентралізації та сталого розвитку. Систематизовано класифікацію видів природокористування, розкрито роль нормативно-правових актів та ГІС-технологій у прийнятті управлінських рішень. Це створює концептуальну основу для подальшого аналізу території Маневицької громади та формування просторової моделі її природокористування.

РОЗДІЛ 2. ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАНЕВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Географічне положення

Маневицька територіальна громада — одна з найбільших за площею адміністративно-територіальних одиниць Волинської області. Вона розташована в північно-східній частині області, у межах Поліської низовини — одного з найбільших природно-географічних регіонів України. Полісся є унікальним за природними умовами регіоном, де поєднуються широкі заболочені рівнини, соснові та змішані ліси, розгалужена гідрографічна мережа та численні озера.

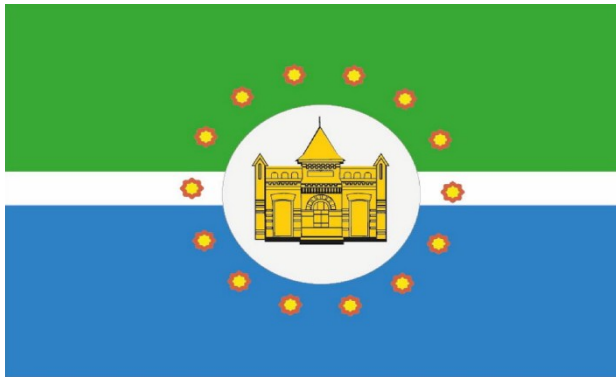

Рис.2.1. Прапор Маневицької територіальної громади [35].

Рис.2.1. Герб Маневицької територіальної громади [35].

Географічне положення громади характеризується такими ознаками: широта та довгота: приблизно $51^{\circ}20'$ – $51^{\circ}40'$ півн. ш., $25^{\circ}15'$ – $25^{\circ}45'$ сх. д.; висота над рівнем моря: переважно 150–175 м; зона мішаних лісів (Поліська фізико-географічна провінція) [1]. Громада межує: на півночі — з Прилісненською громадою; на сході — з Варашською громадою; на заході — з Велицькою та Поворською громадами; на півдні — з Колківською громадою.

Таке розташування формує природні та соціально-економічні зв'язки між громадами.

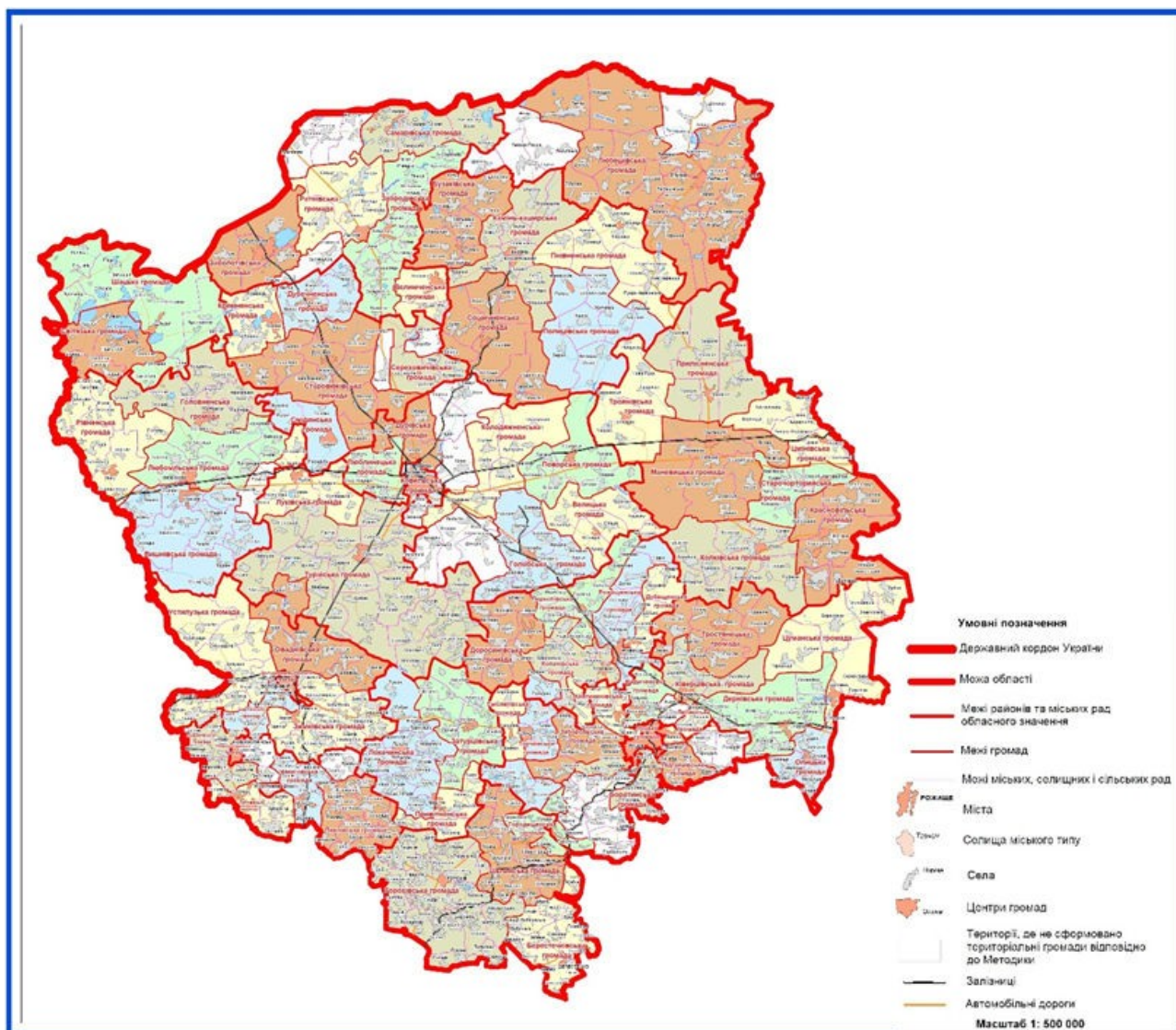

Рис.2.3.Картосхема територіальних громад Волинської області [36].

Станом на 2025 р. до громади входять: смт Маневичі (адміністративний центр); близько 30 сіл, серед яких найбільші: Оконськ, Велика Яблунька, Кам'януха, Чарторийськ, Галузія тощо.

Громада має відносно вигідне транспортне положення: проходження регіональних автомобільних доріг; залізнична лінія «Ковель—Сарни» (важлива для лісової галузі); близькість до міжнародної траси М07 (до Білорусі).

Таке положення забезпечує можливість збуту лісових і сільськогосподарських ресурсів, а також формує передумови для розвитку внутрішнього туризму.

Маневицька громада є класичним прикладом поліського природно-господарського комплексу, для якого характерні: висока лісистість (до 60%);

Українського щита (на глибині 200–500 м); четвертинними відкладами (піски, супіски, суглинки, торфовища) [1,3].

Найпоширеніші форми рельєфу: - моренні гряди й пагорби, утворилися в льодовикову епоху, переважно вкриті сосновими лісами;

- зандрові рівнини - піщані простори, придатні для лісово-рекреаційного використання;
- болотні улоговини та торфовища - займають до 20% території, мають високу екологічну цінність (функції водного регулювання);
- заплави річок Стиру, Веселухи та дрібних водотоків - низькі, заболочені, з дерново-лучними ґрунтами [1,3].

Таблиця 2.1.

Кліматичні показники (за ВОЦГМ, 2024 р)

Показник	Значення
середня річна температура	+7.4 °С
абсолютний мінімум	–32 °С
абсолютний максимум	+35–37 °С
річна кількість опадів	600–650 мм
найбільше опадів	червень–липень
середня швидкість вітру	2,8 м/с
переважаючі вітри	північно-західні

Клімат Маневицької громади впливає на: структуру земель; рекреаційний сезон; лісові пожежі; гідрологічний режим, таблиця 2.1.

Ґрунтовий покрив представлений: дерново-підзолистими піщаними й супіщаними ґрунтами, які мають низьку родючість; потребують добрив; підходять для соснових насаджень; торфово-болотні ґрунти формуються на болотах; містять 40–60% органічної речовини; використовуються після осушення; лучно-болотні ґрунти розташовані у заплавах; високий вміст гумусу (до 3–4%); алювіальні ґрунти заплав річок придатні для кормових культур [58].

Ґрунти громади чутливі до: ерозії; виснаження; забруднення при рекреаційному навантаженні; зміни водного балансу.

Маневицька громада є одним із поліських центрів водно-болотних екосистем Волині. Водні ресурси не лише формують природний ландшафт, а й визначають специфіку господарського розвитку [1,3].

Основними річками громади є: Стир. Довжина в межах громади: ~25–30 км, має широку заплаву (до 1–2 км), місцями заболочена; використовується для риболовлі та рекреації; Череваха - невелика поліська річка, використовується як приймач води меліоративної (осушувальної) системи, стік зарегульовано ставками, важлива для зволоження прилеглих луків; Чернявка - типова мала річка Полісся з помірною течією; мережа меліоративних каналів, впливає на водний баланс, потребує обслуговування; Горбах - формується з багатьох струмків та ставків, має довжину 12 км; Желізняця (Залізняця)- типова мала річка довжиною 16 км, формується з багатьох безіменних струмків [9,11,37].

За даними екологічного паспорта [35], озер у громаді 5. Найбільші: Лісівське (23,75 га) — рекреаційне, придатне для купання; Вино (20,0 га)— має природоохоронне значення; Паніно (12,68 га) — цінне з точки зору біорізноманіття. Малі озера – Болотяне (1,93 га), Озірце (Хидча) (1,5 га) [37].

Озера формують: місця відпочинку; рибні ресурси; осередки охорони природи [31].

Болота — найцінніша складова екосистем громади. Тут поширені болота таких типів: низинні — з високим рівнем ґрунтових вод; верхові — рідкісні, найбільш вразливі; перехідні — поширені в торфових улоговинах [56].

Екологічні функції боліт: акумуляція вуглецю; регуляція стоку; біотопи для рідкісних видів [4].

Водні угіддя в останні десятиліття мають значні проблеми, що викликані: Забруднення берегів відпочивальниками – сміття, стихійні стоянки; порушення прибережних смуг - приватні об'єкти, сільськогосподарське використання; заростання озер через евтрофікацію, надлишок поживних речовин → ріст рослинності; незбалансована меліорація - місцями перезволоження, місцями [8,10].

Маневицька громада належить до найбільш лісистих територій Волинської області: за даними Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства, частка лісів тут досягає 58–62% площі громади [34]. Лісові екосистеми визначають екологічний баланс регіону, відіграють важливу роль у формуванні мікроклімату, забезпечують водоохоронні функції, є джерелом деревини та рекреаційних ресурсів.

Найбільш поширені деревні породи: сосна звичайна (*Pinus sylvestris*) — домінує на піщаних і супіщаних ґрунтах; береза повисла (*Betula pendula*) — зростає у вологих та мезотрофних умовах; вільха чорна (*Alnus glutinosa*) — рясна у болотних та заплавних екосистемах; дуб звичайний (*Quercus robur*) — зберігся у фрагментованих ділянках.

Серед лісотипів переважають: соснові субори — сухі та свіжі; сосново-березові ліси; вільхові заболочені масиви; сосново-вільхові ліси на торфовищах.

Це формує мозаїчний природно-ландшафтний комплекс, чутливий до пожеж, вирубок і змін гідрологічного режиму.

Громада включає декілька лісництв ДП «Маневицьке лісове господарство», які здійснюють: лісогосподарські заходи: догляд за молодняками, прочистки, проріджування; санітарні рубки: ліквідація пошкоджених або всихаючих дерев; лісозаготівлю: заготівля деревини за лісорубними квитками; лісовідновлення: створення нових лісових культур.

У період 2020–2025 рр. відбулися: активізація заходів з протипожежного захисту; впровадження систем відеомоніторингу лісів; збільшення площ штучних лісових культур.

Ліси Маневицької громади виконують ряд екологічних функцій, зокрема: кліматорегулюючу - підтримують локальний мікроклімат; зменшують вітрове навантаження; гідрологічну - регулюють стік; знижують ризики паводків; підтримують рівень ґрунтових вод; ґрунтозахисну - запобігають дефляції піщаних ґрунтів, зменшують ерозію; біорізноманітну - забезпечують середовище для десятків видів флори та фауни; рекреаційну - туристичні маршрути, місця відпочинку, збір грибів та ягід [59].

Поряд з позитивними властивостями лісів, виникає ряд проблем та загроз лісового фонду, зокрема: пожежі на торфовищах — особливо у сухі періоди (хронічна проблема Полісся); хвороби та шкідники (коренева губка, короїд); стихійні сміттєзвалища у лісах, перевантаження рекреацією (неконтрольовані зони відпочинку), порушення водного балансу через меліорацію та зміни клімату [57].

Таблиця 2.2.

Структура земельного фонду [36].

Категорія	Площа, га	Частка
Ліси та лісогосподарські землі	~65 000	59–60 %
Сільськогосподарські землі	~25 000	22–23 %
Забудовані території	~3 000	3 %
Болота і води	~6 000	5–6 %
Інші	~6 000	6–8 %

Рис. 2.4. Структура земельного фонду Маневицької громади у % [34].

Земельний фонд є ключовим об'єктом просторового планування. За даними Держгеокадастру, структуру земель Маневицької громади у 2024 р. демонструє таблиця 2.2. та Рис. 2.4. [5].

Основні агроландшафти представлені ділянками з дерново-підзолистими ґрунтами та осушеними торфовищами.

Землі сільськогосподарського призначення зайняті наступними провідними культурами: жито; ячмінь; овес; картопля; кукурудза (у невеликих масштабах); кормові трави.

Проблеми аграрного сектора: низька родючість піщаних земель; потреба в мінеральних добривах і вапнуванні; деградація осушених торфовищ [5].

Прибережні захисні смуги мають ряд проблем. Найкритичніші території: береги озера Озірце (Хідча); окремі ділянки Стиру; приозерні території біля озера Паніно.

Типові порушення в прибережній зоні: встановлення тимчасових споруд; нецільове землекористування; вирубка прибережного лісу; самовільне прокладання під'їздів.

Проблеми земельних ресурсів полягають у розпаюванні та дрібноконтурності — ускладнює просторове планування; брак якісної інвентаризації земель — багато даних неактуальні; часткове затоплення та перезволоження в окремі роки; стихійна рекреація (озерні зони); незаконні смітники.

Маневицька громада — одна з найцінніших природних зон Волині, що зберігає рідкісні види флори й фауни у межах лісів, боліт і озер. За даними ОДА, у регіоні мешкають десятки червонокнижних видів [34].

Флора громади представлена цінними рослинними угрупованнями: сосново-вересові; вільхово-осокові; сфагнові болотні комплекси; евтрофні прибережні зарості. Червонокнижні види: росичка круглолиста; плавун булавоподібний; болотяна орхідея — зозулині сльози; баранець звичайний. Фауна представлена лісою та болотною: рись; олень благородний; чорний лелека; орлан-білохвіст; видра; бобер [1].

Водойми — місце гніздування водоплавних птахів.

У громаді існують: ботанічні пам'ятки; заказники місцевого значення; перспективні об'єкти Смарагдової мережі ЄС.

Багато природних комплексів мають високий потенціал для включення в регіональну екомережу [57].

2.3. Соціально- економічний потенціал Маневицької громади

Населення громади — близько 26–27 тисяч осіб (01.01.2025 рік) [35]. Демографічні тенденції: спад чисельності через міграцію молоді; старіння населення (характерно для Полісся); переважання сільських мешканців; низький рівень урбанізації [35].

Головні сфери зайнятості та економічної активності - лісове господарство; деревообробка; аграрне виробництво; бюджетна сфера (освіта, медицина), сезонні роботи (заготівля ягід та грибів; рекреаційні послуги).

Соціальна інфраструктура громади включає: школи та гімназії; садочки; амбулаторії й медичні пункти; клуби та будинки культури; спортивну інфраструктуру.

Проблеми соціальної інфраструктури пов'язані з нерівномірністю територіального розподілу; транспортною доступністю віддалених сіл.

Економіка Маневицької ТГ тісно пов'язана з природно-ресурсними умовами: лісами, ґрунтами та водними ресурсами. У структурі місцевого

господарства переважають ресурсозалежні види діяльності, притаманні Поліському регіону.

Основні види економічної діяльності громади:

1. Лісове господарство і деревообробка (провідна галузь).

Особливості: велика частка лісів — понад 60% площі; працюють лісництва ДП «Маневицьке ЛГ»; деревообробні підприємства малого й середнього бізнесу; частка нелегальної мілкої деревопереробки (проблема по всій Волині).

Продукція: пиломатеріали; меблеві заготовки; технологічна тріска; паливні брикети.

Економічне значення галузі: забезпечує значну частину зайнятості; формує податкові надходження; стимулює розвиток транспорту та логістики.

2. Сільське господарство.

Сільськогосподарські угіддя займають близько 25 тис. га (22–23% площі громади) [36].

Рослинництво: жито, овес, ячмінь — традиційні для Полісся; картопля — важлива господарська культура; кормові трави — для тваринництва; незначні площі кукурудзи та ріпаку.

Тваринництво: м'ясо-молочне скотарство; свинарство; птахівництво у приватних та фермерських господарствах.

Проблеми сільського господарства - низька родючість піщаних ґрунтів; деградація осушених торфовищ; відсутність великих переробних підприємств.

3. Малий бізнес та торгівля.

Працюють: торгові точки; невеликі магазини й локальні мережі; підприємства сфери послуг; автосервіси; локальні транспортні перевізники.

Ця галузь формується навколо смт Маневичі як центральної агломерації.

4. Рекреаційно-туристичний сектор

Потенціал: озера (Озірце (Хидча), Вино, Паніно); лісові масиви; риболовля, збір ягід; велосипедні та пішохідні маршрути.

Проблеми: стихійні зони відпочинку; відсутність інфраструктури (санвузли, доріжки, інформаційні щити); локальне перевантаження берегових локацій.

Маневицька громада має значний інвестиційний потенціал.

Чинники, що сприяють інвестиціям: наявність земельних ділянок для промисловості; високий природний потенціал; розташування на транспортних маршрутах; доступ до лісових ресурсів.

Стримувальні чинники: низький рівень доріг у сільських територіях; нестача кваліфікованих кадрів; міграція молоді; екологічні обмеження на значній частині територій.

2.4. Актуальні проблеми природокористування (2020–2025 рр.)

На основі аналізу природних умов, ресурсів та господарського комплексу громади можна виділити такі групи проблем:

Проблеми лісокористування: Незаконні рубки на віддалених ділянках. Стихійні смітники у лісах, особливо поблизу доріг і рекреаційних зон. Пожежі на торфовищах, які у 2020–2023 рр. знищували десятки гектарів лісів по Волині. Ураження хворобами та шкідниками, зокрема короїдом. Перевантаження рекреаційних зон, що призводить до витоптування молодняка.

Проблеми водокористування: Порушення прибережних захисних смуг біля озер та річок. Забруднення сміттям при масовому відпочинку. Заростання водойм внаслідок евтрофікації. Зниження водності окремих річок під час літніх посух. Неузгодженість меліоративних заходів між громадами.

Проблеми земельних ресурсів: Нераціональне використання осушених торфовищ; втрата родючості; ризик загорянь торфовищ; зниження водоутримувальної здатності [36].

Розрушення природних ландшафтів через меліорацію- надмірне осушення; деградація болотних біотопів.

Забудова в екологічно вразливих зонах - прибережні території; лісові ділянки поблизу води [60].

Соціально-економічні проблеми природокористування: міграція молоді → нестача кадрів; низький рівень екологічної культури населення; нерозвиненість системи поводження з відходами; відсутність повноцінного туристичного менеджменту.

2.5. Стан природокористування в системному вимірі (2020–2025 рр.)

У період 2020–2025 рр. формування природокористування в Маневицькій ТГ визначалося чотирма групами чинників: 1. Природно-екологічні чинники - зростання пожежної небезпеки; сезонні зміни водності; деградація торфовищ; зменшення біорізноманіття на локальних ділянках; 2. Господарсько-економічні чинники- нестабільність ринку деревини; зношеність транспортної інфраструктури; нестача сучасної техніки у лісництвах і агропідприємствах; 3. Соціальні чинники - демографічний спад; низька екологічна свідомість населення; відсутність офіційних рекреаційних майданчиків; 4. Нормативно-правові та управлінські чинники - перехід земель у розпорядження громад після децентралізації; обов’язковість розроблення Комплексного плану просторового розвитку; зростання вимог екологічного законодавства [36].

Маневицька територіальна громада має значний природно-ресурсний потенціал, який формує основу її економіки та визначає перспективи розвитку. Аналіз природних умов показав, що територія характеризується високою лісистістю, наявністю багатой гідрографічної мережі та цінними болотними екосистемами.

Сучасний стан природокористування громади характеризується такими ключовими рисами: Лісові ресурси — основа економіки громади, але потребують посиленого контролю та охорони; Водні ресурси — важлива складова рекреації, але потерпають від антропогенного навантаження; Земельні ресурси — використовуються нерівномірно; існують конфлікти між сільським господарством, рекреацією та природоохоронною діяльністю; Соціально-економічний потенціал має обмеження через демографічні проблеми та нестачу інвестицій [35].

РОЗДІЛ 3. ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ МАНЕВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Теоретико-методологічні засади просторового планування природокористування

Просторове планування природокористування є цілісною системою організації території, яка передбачає раціональне розміщення природних ресурсів, їх охорону, функціональне зонування території, визначення обмежень і пріоритетів розвитку. У контексті територіальних громад України воно виступає інструментом впорядкування землекористування, зменшення конфліктів між видами господарської діяльності та забезпечення сталого розвитку [41].

Просторове планування — це діяльність, спрямована на: науково обґрунтоване використання території; встановлення режимів природокористування; баланс між охороною природи та розвитком громади; формування екологічно безпечної структури ландшафтів; запобігання негативним екологічним наслідкам [40].

Просторове планування природокористування інтегрує: функціональне зонування; ландшафтний аналіз; екологічні обмеження; інженерно-інфраструктурні чинники; соціально-економічні потреби населення.

Основними документами, що регулюють просторове планування, є:

- Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»;
- Земельний кодекс України (розділи щодо цільового призначення земель);
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Закон «Про стратегічну екологічну оцінку»;
- Методичні рекомендації з розроблення комплексних планів просторового розвитку територій громад [40].

Після реформи децентралізації саме громади отримали повноваження у сфері: встановлення функціональних зон; регулювання розміщення об'єктів господарства; контролю прибережних смуг; управління землями за межами населених пунктів.

Геоінформаційні системи (ГІС) дозволяють: створювати карти природних ресурсів; визначати території конфліктних видів користування; проводити просторовий аналіз; розробляти функціональні схеми; здійснювати моніторинг вод, лісів, земель.

Для Маневицької громади ГІС особливо важлива у контексті: великої площі; домінування природних комплексів; складної гідромережі; наявності великої кількості прибережних смуг і боліт.

3.2. Принципи та підходи до просторової організації природокористування

У сучасній практиці розрізняють кілька базових принципів просторового планування. Для Маневицької громади найбільш важливими є:

1. *Принцип збалансованості.* Забезпечення рівноваги між: економічними інтересами; соціальними потребами населення; екологічними вимогами.

Цей принцип особливо актуальний у Поліссі, де перевантаження лісових і прибережних територій може призвести до незворотних екологічних змін.

2. *Принцип пріоритетності екологічної безпеки.* Будь-який вид природокористування має відповідати екологічним нормам і не загрожувати: водним об'єктам; лісовим масивам; болотним екосистемам; червонокнижним видам.

Наприклад, рекреація на озерах має регулюватися через встановлення офіційних зон відпочинку.

3. *Ландшафтний підхід.* Ландшафтний підхід передбачає врахування: структури ландшафтів; динаміки природних процесів; стійкості екосистем до навантажень.

Для Маневицької громади це особливо актуально у зв'язку з великою кількістю боліт і торфовищ, які дуже чутливі до будь-яких змін водного режиму.

4. Екосистемний підхід. Екосистемний підхід передбачає: збереження природних процесів; підтримання природного водообміну; мінімізацію втручань.

Цей підхід важливий для збереження природних водойм, лісів і болотних ділянок, що забезпечують екосистемні послуги (очищення води, регулювання клімату тощо).

5. Інтегрований підхід. Інтегроване планування означає врахування всіх видів природокористування, у тому числі: землекористування; водокористування; лісокористування; рекреації; природоохоронних заходів.

Цей підхід дозволяє уникнути конфліктів (наприклад, забудови прибережних зон).

6. Принцип участі громади. Просторове планування має здійснюватися з участю: місцевого населення; бізнесу; громадських організацій; органів місцевого самоврядування [35,39,40,41].

Це особливо важливо під час визначення зон для рекреації та розвитку туризму.

3.3. Аналіз існуючого стану просторової організації природокористування в громаді

Маневицька громада має значну площу — понад 1090 км², що ускладнює просторове планування. Природні умови (лісові масиви, болота, річки, озера) становлять основу територіальної структури.

Природний каркас громади включає:

1. Лісові масиви: займають значну частину території; відіграють ключову роль у клімато- та ґрунтозахисті; формують коридори міграції тварин.
2. Болота і торфовища: локалізовані великими контурами; впливають на меліоративну систему; є цінними природоохоронними об'єктами.
3. Річки й озера: формують прибережні смуги; задають обмеження при плануванні забудови [11].

4. Рекреаційні території: зосереджені поблизу озер; потребують впорядкування [31].

Типові конфлікти природокористування, що виникають у різних сферах діяльності територіальної громади: рекреація (екологічний режим прибережних смуг) — стихійні пляжі, стоянки, сміття; сільське господарство (меліоровані землі) — деградація торфовищ при надмірному осушенні; лісогосподарська діяльність (охорона природи) — потреба обмеження рубок на цінних ділянках; забудова (природні ландшафти) — особливо поблизу озер.

При оцінці інфраструктури природокористування можна виділити наступні проблеми: відсутність парковок у рекреаційних зонах; нестача офіційно визначених пляжів; поганий стан частини меліоративних каналів; відсутність громадських місць для збору та вивезення відходів.

Позитивними сторонами є: наявність транспортних маршрутів; розвиток лісової інфраструктури; часткове відновлення меліоративних систем.

3.4. Функціональне зонування території Маневицької громади

Функціональне зонування є центральним елементом просторового планування природокористування. Воно передбачає просторове розмежування території громади за видами переважного та допустимого використання з урахуванням природних, екологічних, соціально-економічних та містобудівних умов [39].

Функціональне зонування Маневицької громади базується на [35,36]:

- природно-ландшафтному аналізу;
- оцінці екологічного стану території;
- господарській спеціалізації території;
- наявності обмежень (прибережні захисні смуги, болота, ліси);
- вимогах нормативних документів (ЗКУ, ВКУ, ЛКУ тощо);
- перспективних планах розвитку громади.

На основі природних умов, господарських особливостей та екологічних чинників територія Маневицької громади може бути поділена на такі ключові функціональні зони:

1. Лісогосподарська зона (провідна зона — понад 60% території).

Це найбільша зона громади. Вона охоплює масиви: соснових лісів; змішаних лісів; заболочених вільхових лісів; охоронних лісових ділянок.

Функції: виробництво деревини; рекреаційне використання; екологічний баланс; запобігання ерозії.

Обмеження: заборона суцільних рубок у водоохоронних лісах; заборона рубок у заповідних та охоронних ділянках; обмеження на механізовані роботи у торфовищних лісах.

2. Сільськогосподарська зона.

Охоплює переважно: меліоровані землі; ділянки з дерново-підзолистими ґрунтами; осушені торфовища.

Проблеми: деградація осушених торфовищ; зниження продуктивності піщаних ґрунтів; потреба в агрохімічній підтримці.

Пріоритети планування: збереження родючих ґрунтів; контроль використання торфовищ; розвиток екологічного землеробства; створення захисних лісосмуг.

3. Рекреаційно-туристична зона.

Зосереджена біля: озера Острівське; озера Тоболівське; озера Галінське; ділянок річок Стиру і Кормину; лісових масивів з рекреаційним потенціалом.

Проблеми: стихійні пляжі; відсутність інфраструктури; сміття; пожежонебезпека.

Пропозиції: створити офіційні рекреаційні майданчики; облаштувати пункти збору відходів; встановити інформаційні стенди; обмежити автомобільний доступ до берегів.

4. Природоохоронна зона.

Містить: заказники; заповідні урочища; перспективні елементи екомережі.

Особливо цінні ділянки: сфагнові болота; старовікові соснові ліси; торфово-болотні масиви.

Режим: заборона забудови; обмеження рекреації; можливість створення екостежок.

5. Водно-болотна зона.

Охоплює: болота; торфовища; прибережні екосистеми озер і річок.

Виконує: водоохоронну функцію; кліматорегулюючу функцію; роль «губки», що зберігає воду.

Обмеження: заборона осушення; заборона зміни природного гідрорежиму;

- заборона сміттєзвалищ.

6. Селітебна зона.

Це території: житлової забудови; об'єктів соціальної інфраструктури; вулично-дорожньої мережі.

Проблеми: невпорядкована периферійна забудова; відсутність генеральних планів у частини сіл; тиск на прилеглі природні території.

7. Інженерно-інфраструктурна зона.

Охоплює: дороги; комунікації; меліоративні канали; потенційні локації для промислових об'єктів.

Проблеми: недостатній стан місцевих доріг; покинута меліоративна інфраструктура.

Функціональні зони укладаються у специфічну поліську структуру:

- центр — смт Маневичі, найбільший осередок населення;
- навколо — лісові масиви, що створюють природний каркас;
- у знижених ділянках — болота та торфовища;
- уздовж річок — прибережні природоохоронні зони;
- на окремих ділянках — поля й агроландшафти;
- біля озер — осередки рекреації [35].

Виявлені диспропорції:

Рекреаційні зони не відповідають фактичним потокам відпочивальників.

Надмірна рекреація біля озер → екологічний тиск.

Осушені торфовища часто використовуються нераціонально.

Забудова населених пунктів наближається до лісів та боліт.

Відсутність єдиної ГІС-бази даних.

3.5. Екологічні обмеження та спеціальні режими природокористування

Екологічні обмеження є фундаментом просторового планування, особливо у регіоні з великою кількістю торфовищ, боліт, лісів та водних об'єктів [35].

Прибережні захисні смуги (ПЗС) у Маневицькій громаді встановлюються: для озер: 50–100 м; для річок: 25–50 м.

Призначення ПЗС: охорона водних ресурсів; збереження природних берегів; обмеження забудови.

Типові порушення: встановлення тимчасових споруд; під'їзд автомобілів до води; вирубка прибережного лісу; рекреація без інфраструктури.

Необхідні заходи: інвентаризація ПЗС у ГІС; встановлення меж на місцевості; розмежування зон рекреації та охорони.

У лісах виділяються: водоохоронні ліси; рекреаційні ліси; захисні смуги вздовж залізниць; ліси високої природної цінності (НСVF).

На таких ділянках обмежені: суцільні рубки; використання техніки; відведення територій під рекреацію.

Болота та торфовища є зонами особливого режиму.

На болотах: заборонене осушення; заборонене будівництво; заборонене захоронення відходів; обмежене рекреаційне навантаження.

На торфовищах: заборонені глибокі меліоративні роботи; встановлюються протипожежні коридори; потрібен моніторинг рівня ґрунтових вод.

Частина території громади має характеристики для включення у Смарагдову мережу ЄС (Emerald Network): болотні масиви; лісові екосистеми; водно-болотні угіддя. Це підсилює вимоги щодо охорони.

Санітарно-захисні зони встановлюються: біля промислових об'єктів; сміттєвих майданчиків; автошляхів.

Призначення: захист населення від шуму та забруднення; контроль забудови.

3.6. Схема організації природокористування Маневицької громади

Цей підрозділ є логічним переходом до розробки комплексної просторової моделі та окремої ГІС-схеми, яка потрібна для КППРТ [36].

Структура природокористування громади містить наступні основні блоки:

Лісокористування— домінує територіально, формує економіку.

Сільське господарство— локалізоване в меліорованих агроландшафтах.

Рекреація та туризм— зосереджена біля озер та лісів.

Водокористування— питне, господарське, рекреаційне.

Природоохорона— болота, лісові заказники, прибережні зони.

Просторовими осями природокористування є:

Водна вісь — р. Стир → озера → болота. Формує коридори охорони.

Лісова вісь — головні масиви лісів на піщаних рівнинах. Екологічний каркас громади.

Рекреаційна вісь— озера + лісові ділянки поблизу смт Маневичі.

Перспективні зони для туризму.

Агроосі — розташовані на осушених землях. Потребують раціоналізації.

Основні проблеми організації природокористування - відсутність офіційних рекреаційних зон; хаотичне використання прибережних територій; деградація торфовищ; незаконні рубки; засмічення лісів; старіння меліоративних систем; слабка координація між видами користування.

Необхідні заходи вдосконалення:

Створення ГІС-схеми природокористування.

Формування офіційних зон рекреації.

Інвентаризація прибережних смуг.

Впровадження протипожежних заходів на торфовищах.

Розмежування функціональних зон у Комплексного плану просторового розвитку території громади.

Залучення громади до планування.

3.7. Просторове моделювання та карти природокористування громади

Просторове моделювання — ключовий етап управління природними ресурсами. Воно дозволяє визначити:

- сучасний стан природних ландшафтів;
- просторові взаємозв'язки між видами природокористування;
- екологічні ризики та конфліктні території;
- пріоритетні напрямки планування;
- функціональне зонування території.

Для Маневицької ТГ побудова карт природокористування є обов'язковою умовою реалізації Комплексного плану просторового розвитку громади.

Основні види карт природокористування, які потрібні громаді: Карти природних ландшафтів (соснові ліси; мішані ліси; болота (верхові, низинні, перехідні); торфовища; агроландшафти; заплавні комплекси; озера та водно-болотні угіддя). Призначення: визначення екологічної цінності та вразливості територій.; Карта водних ресурсів (р. Стир та її притоки; озера (Лісівське, Озірце (Хидча), Вино, Паніно, Болотне); прибережні захисні смуги; водоохоронні зони; меліоративні канали; болота). Призначення: управління прибережними смугами, рекреацією та водоохоронними заходами.; Карта лісокористування повинна включати: квартали та виділи, цінні лісові ділянки; зони обмежень (протипожежні, водоохоронні, рекреаційні), місця незаконних рубок (за даними моніторингу), потенційні рекреаційні стежки.; карта земельного фонду та сільського господарства включає наступні елементи: розподіл угідь, осушені торфовища, деградовані землі, потенційні ділянки для екологічного землеробства, захисні лісосмуги.; карта природоохоронних територій включає: заказники, пам'ятки природи, ботанічні ділянки, болотні екосистеми, потенційні елементи Смарагдової мережі ЄС.; карта рекреаційних об'єктів та туристичних маршрутів містить елементи: озерні зони відпочинку, мальовничі ділянки лісів, перспективні велосипедні та пішохідні маршрути, місця збору ягід, грибів,

небезпечні для рекреації ділянки (пожежні, заболочені).; карта екологічних загроз включає: пожежонебезпечні території, затоплювані зони, деградовані торфовища, сміттєзвалища, території з високим рекреаційним навантаженням, місця екологічних конфліктів.

Використання ГІС для моделювання природокористування дозволяє:

- поєднати дані з різних джерел (Держгеокадастр, лісництва, громада);
- створювати тематичні карти;
- аналізувати земельні ділянки та встановлювати обмеження;
- визначати території для рекреації, охорони, розвитку;
- планувати транспортні коридори;
- моделювати сценарії використання території.

Для громади рекомендовано створити єдину ГІС-платформу, до якої матимуть доступ: відділ земельних ресурсів; екологи; лісництва; старостати; громадські активісти.

Для Маневицької ТГ доцільно сформувати 3 просторові моделі природокористування:

Модель 1. Консерваційна (екологічна). Передбачає: максимальну охорону боліт і лісів; обмежену рекреацію; створення заповідних зон; контроль меліорації.

Модель 2. Збалансована (рекомендована). Передбачає: організовану рекреацію; захист цінних ландшафтів; інвестиції у дороги та туризм; впорядкування землекористування; ГІС-контроль ПЗС.

Модель 3. Господарська (ризикова). Акцент на: лісозаготівлю; інтенсифікацію рекреації; агровиробництво на торфовищах.

Ця модель може завдати екологічної шкоди.

3.8. Планувальні рішення щодо розвитку природокористування

Рекреаційні рішення. Для громади важливо: створити 5–7 офіційних рекреаційних зон біля озер; упорядкувати пляжі; встановити інформаційні щити;

облаштувати місця збору сміття; створити туристичні маршрути; облаштувати паркувальні зони.

Лісогосподарські рішення: впровадити систему раннього виявлення пожеж; створити карти пожежної небезпеки; обмежити рубки в прибережних і болотних лісах; розвивати рекреаційні стежки; провести інвентаризацію цінних лісів.

Сільськогосподарські рішення: впровадити органічне землеробство на піщаних ґрунтах; обмежити оранку меліорованих торфовищ; створити захисні лісосмуги; підтримувати пасовища та сіножаті; впорядкувати межі земель.

Природоохоронні рішення: створити нові заказники боліт; включити ділянки до Смарагдової мережі; відновити торфові екосистеми; провести гідрологічну реконструкцію окремих боліт.

3.9. Рекомендації щодо впровадження системи сталого природокористування

Управлінські рекомендації: створити при громаді відділ екологічного контролю; запровадити регулярний моніторинг природних ресурсів; залучити громадськість до обговорення рішень.

Економічні рекомендації: стимулювати екотуризм; залучати інвестиції у переробку деревини; підтримувати фермерські господарства; створити локальні ярмарки.

Екологічні рекомендації: відновити лісові екокоридори; очистити меліоративні канали; провести екопросвіту населення.

Модернізація просторової організації природокористування до 2035 року включає: впорядкування рекреації; відновлення торфовищ; розвиток екостежок; встановлення ПЗС; створення ГІС-платформи; формування екомережі.

Це забезпечить сталий розвиток громади.

Таким чином, просторове планування є ключовим інструментом забезпечення збалансованого природокористування в Маневицькій громаді та формує базу для сталого соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ МАНЕВИЦЬКОЇ ТГ

4.1. Концептуальні засади оптимізації природокористування Маневицької ТГ

Оптимізація природокористування в Маневицькій громаді повинна враховувати конкретні природні комплекси Полісся та структуру освоєння території, зумовлену багаторічним лісовим, сільськогосподарським і меліоративним використанням земель.

Громада має площу близько 1092 км², у її складі — 36 населених пунктів, найбільші з яких:

- смт Маневичі (адміністративний центр);
- села Велика Яблунька, Довжиця, Комарово, Череваха, Кукли, Нова Руда, Оконськ, Граддя, Софіянівка, Новосілки, Северенівка, Чарторийськ, Троянівка та ін.

Природний каркас формують:

- лісові масиви Маневицького та Череваського лісництв;
- болота Гальне, Черевахівське,;
- озера Озірце (Хидча), Лісівське, Болотне, Вино, Паніно ;
- долина річки Стир з притоками Кормин та Оконка;
- меліоративні системи: канали «Галицький», «Черевахівський».

Розробка концепції оптимізації природокористування повинна базуватися на таких принципах:

Ландшафтно-екологічний принцип.

У громаді чітко виражені три типи ландшафтних комплексів:

борові тераси (Маневичі — Череваха — Софіянівка) - соснові ліси, піщані ґрунти, рекреаційний потенціал;

болотні западини (Череваха — Граддя — Суск) - сфагнові та осокові болота, високий екологічний статус;

меліоровані рівнини (Комарове — Софіянівка — Нова Руда) - землі, що потребують регулювання водного режиму.

Планування повинно враховувати вразливість боліт, пожежну небезпеку лісів, схильність піщаних ґрунтів до ерозії та перевантаженість рекреацією озер.

Екосистемний принцип.

Маневицька громада є частиною Поліського екотона, де екосистеми виконують критичні функції:

- торфовища регулюють рівень ґрунтових вод;
- ліси запобігають ерозії та зберігають біорізноманіття;
- болота стримують викиди CO₂;
- озера зберігають рибний потенціал.

Оптимізація діяльності повинна мінімізувати втручання в ці процеси.

Соціально-економічний принцип.

Громада розвивається завдяки: деревообробці (Маневичі); сільському господарству (Комарове, Нова Руда); торфовим землям (Велика Яблунька, Череваха); рекреації (озеро Озірце (Хидча), озеро Вино, озеро Паніно, Лісівське озеро).

Планування має сприяти легальній, контрольованій та економічно вигідній діяльності, але без шкоди природі.

Інтегрований принцип

Всі ресурси мають управлятися не окремо, а в комплексі: ліси → рекреація + охорона + пожежний контроль; торфовища → відновлення + обмеження використання; озера → рекреація + ПЗС + рибогосподарська діяльність; меліорація → агровиробництво + збереження водного режиму.

Найтипівіші конфлікти природокористування, характерні для Маневиччини: Стихійні пляжі на озерах Озірце (Хидча), Вино, Паніно, Лісівське; Пожежні осередки у лісах поблизу Софіянівки, Куклів, Троянівки; Пересихання меліоративних каналів біля Нової Руди та Комарове; Деградація торфовищ поблизу Черевахи та Граддя; Будівництво в межах ПЗС біля озер Озірце (Хидча), Вино, Паніно, Лісівське; Засмічення лісів біля смт Маневичі (район колишніх піонерських таборів).

4.2. Оптимізація лісокористування Маневицької громади

Громада має понад 45 тис. га лісів, розподілених між: Маневицьким держлісгоспом, Прилісненським лісництвом та приватними та комунальними лісовими ділянками.

Найбільші лісові масиви: Довжицький масив (соснові ліси, піщані ґрунти), Черевахівський масив (вільхові ліси, заболочені території), Оконсько-Костюківський масив (змішані ліси біля озер), Софіянівський масив (висока пожежна небезпека).

Довжицьке лісництво (квартали 51–78). Основні проблеми: пожежонебезпека на піщаних ділянках; рекреаційне навантаження вздовж траси Н-22; стихійні пікнікові зони.

Рекомендації: створити 4 рекреаційні майданчики з лісовими навісами; запровадити контроль в'їзду до лісу влітку; провести вибіркові санітарні рубки в кварталах 52–55.

Черевахівське лісництво (квартали 102–148). Характеристика: заболочені ділянки; вільхові та березові ліси; прилеглисть до болота Черевахівського.

Проблеми: зниження рівня ґрунтових вод; порушення торфових ґрунтів; локальні рубки в прибережних смугах боліт.

Рекомендації: заборонити рубки в кварталах 130–133; провести перекриття дренажних каналів; створити екологічну стежку «Болота Черевахи».

Оконське та Череваське лісництва. Цінність: рекреаційний потенціал; прилеглисть до озер; висока відвідуваність туристами.

Проблеми: витоптування прибережного лісу; стихійні сміттєзвалища; незаконні рубки дров.

Рекомендації: виділити офіційні рекреаційні ділянки в кварталах 16, 24, 25; встановити камери відеоспостереження; створити парковки за межами ПЗС.

Софіянівське лісництво. Це найбільш пожежонебезпечні ліси (сосна 70–90%). Проблеми: весняні та літні пожежі; сухі залишки після буреломів; відсутність мінералізованих смуг.

Рекомендації: створити мінералізовані смуги довжиною 12 км; оновити протипожежні вежі; встановити датчики температури.

Комплекс заходів оптимізації лісокористування включає:

I. Пожежна безпека.

- Створення системи відеомоніторингу (дрони + стаціонарні камери).
- Встановлення датчиків диму в кварталах 71, 122, 147.
- Відновлення протипожежних водойм у Довжиці (кв. 64), Софіянівці та Черевахах.

II. Оптимізація рубок.

Конкретні пропозиції:

- Заборонити суцільні рубки у кварталах 130–135 (Черевахівське болото).
- Перейти на вибіркові рубки у піщаних соснових лісах Довжиці.
- Легалізувати рубки догляду в кварталах 78–82 (Маневичі південні).
- Зупинити рубки поблизу ПЗС озер у лісових масивах.

III. Рекреаційний розвиток.

Створити: екостежку «Малояблонівська соснова борова» — 3 км; маршрут «Оконське кільце» для велосипедистів — 9 км; екологічні майданчики біля озер Вино, Озірце (Хидча), Лісівське по 2 локації; пункти збору сміття на під'їздах до лісу та озер.

IV. Охорона лісів від незаконних рубок. Для цього встановити камери в «проблемних кварталах» 24 (Оконськ) і 102 (Череваха); створити мобільну групу контролю; проводити рейди у вихідні.

4.3. Оптимізація використання земельних ресурсів Маневицької громади

Маневицька територіальна громада має складну й неоднорідну структуру земельного фонду, сформовану поєднанням природних ландшафтів Полісся та

багаторічних меліоративних робіт. Земельні ресурси є ключовим елементом соціально-економічного розвитку громади, але їх раціональне використання вимагає врахування вразливості піщаних, болотних і торфових ґрунтів.

Загальна площа земель громади становить понад 109 тис. га, з них:

- лісові землі — $\approx 45\,000$ га
- сільськогосподарські землі — $\approx 25\,000$ га
- болота і торфовища — $\approx 9\,000$ га
- землі водного фонду — $\approx 3\,000$ га
- забудовані землі та інфраструктура — $\approx 4\,500$ га
- запас та резерв — $\approx 22\,000$ га

Структура землекористування змінювалася впродовж останніх десятиліть, особливо у 2020–2025 рр., що вимагало комплексної оптимізації.

У межах Маневицької ТГ виділяються шість типів земельних ландшафтів, прив'язаних до конкретних сіл та мікротериторій.

1. Піщані агроландшафти (Маневичі — Лишнівка — Кукли)

Характеристика:

- дерново-підзолисті супіщані ґрунти;
- низька природна родючість;
- схильність до вітрової ерозії;
- вирубані колишні лісові ділянки (1980–1990-ті).

Проблеми:

- пересихання ґрунтів;
- пилові бурі у квітні–травні;
- надмірна інтенсивність обробітку.

Конкретні села і локації:

- південні околиці Лишнівки — деградовані піски (польові масиви № 12, 14).
- між Куклами та Маневичами — смуга піщаних земель уздовж старої лісосіки.

- околиці Софіянівки — «сухі» піски після меліорації 1983 р.

2. Меліоровані торфовища (Комарово — Нова Руда — Череваха — Граддя)

Характеристика:

- глибина торфового шару: 0,5–1,2 м;
- середній рівень осушення;
- схильність до просідання та пожеж.

Проблеми:

- деградація ґрунту через вирощування однорічних культур;
- висихання торфу;
- локальні торф'яні пожежі (Череваха — 2021 р., Нова Руда — 2023 р.).

Локації:

- «Черевахівський торфоболотний масив» — 1 140 га;
- торфовища північніше Граддя — 670 га;
- «Комарівський торфоболотний масив» — 430 га.

3. Болота та заболочені землі (Суск — Череваха — Граддя)

Особливо цінні екосистеми:

- болото Черевахівське — 320 га;

На цих територіях землекористування має бути суворо обмежене.

4. Осушені землі поблизу меліоративних каналів.

Ключові канали: Галицький, Черевахівський, Комарівський, Новорудський.

Проблеми: заростання русел; недостатня пропускну здатність; зміна водного режиму полів.

5. Водозахисні та заплавні землі (р. Стир, р. Кормин). Уздовж річок: від с. Граддя до смт Маневичі — заплавні луки; між Костюхнівкою – Оконськом — заболочена заплава; біля Нова Руда — періодичне підтоплення.

6. Землі рекреаційного потенціалу (озера). Потужні рекреаційні ресурси: оз. Паніно (с. Мала Ведмежа); оз. Вино, оз. Озірце (Хидча) (с.Градиськ), оз. Лісівське (с. Лісове); оз. Болотне (с. Майдан); оз. Оконське — невеликі, але мальовничі водно-лісові комплекси.

Основними проблемами земельного фонду є:

Проблема 1. Деградація меліорованих торфовищ.

Конкретні ділянки: Черевахівські землі — 310 га деградованого торфу; Новорудські поля — 220 га пересохлих торфовищ; Граддя — 140 га земель, де рівень ґрунтових вод упав нижче 1 м.

Проблема 2. Дефляція піщаних ґрунтів.

Гострі ділянки: Череваха — «Сухий масив»; Софіянівка — піщана гряда біля дороги; Кукли — піщані залишки старої лісосіки №7.

Проблема 3. Заростання сіножатей та пасовищ.

Найбільше зменшились площі: біля с. Новаки — 60 га; між Цмінами та Маневичами — 45 га; околиці Комарова — 28 га.

Проблема 4. Незакріплена прибережна зона озер

Найгірші ділянки: оз. Озірце — східний берег (стихійні парковки); оз. Лісівське — південний берег (самовільні споруди); оз. Вино — порушення ПЗС.

Заходи із оптимізації землекористування включають: оптимізацію використання піщаних земель та відновлення лісосмуг (Череваха, Кукли, Софіянівка). Потрібно посадити 11 км захисних лісосмуг, Таблиця 4.1.

Таблиця 4.1.

Пропозиції, щодо відновлення лісосмуг

Локація	Довжина	Ширина	Порода
Череваха – Маневичі (траса)	4,2 км	12 м	сосна, береза
Кукли (південні поля)	3,1 км	8 м	сосна, модрина
Софіянівка (піщана гряда)	3,7 км	10 м	сосна, дуб

Обмеження оранки на піщаних ґрунтах потрібно за рахунок введення мораторію на оранку: полів № 11, 12, 14 (Кукли); полів № 3–4 (Софіянівка); ділянки між Маневичами та Куклами.

Ці землі переводяться під: пасовища; ягідники; лісові культури.

Потрібно впроваджувати органічне землеробство. Села з найбільшим потенціалом: Комарово, Нова Руда, Велика Яблунька.

Переваги: висока рентабельність на пісках; мінімальна деградація; європейські гранти.

Важливим заходом є оптимізація торфовищ, зокрема :

1. Рекультивація Черевахівського торфового масиву.

Заходи: підняття рівня ґрунтових вод (заслінки на каналах); заборона глибокої оранки; перехід на сінокосіння; створення екологічних ділянок.

2. Відновлення Новорудського масиву. Проблема: торф висох на 30–40 см.

Пропозиції: відновити канал «Новорудський» на 2,3 км; створити охоронну зону; встановити гідрологічні постійні пости.

3. Переведення торфовищ у природні луки.

Залишити: випасання великої рогатої худоби; заготівлю сіна; заборонити оранку та торфовидобуток.

Таблиця 4.2.

Пріоритетні ділянки відновлення сіножатей та пасовищ

Село	Площа відновлення	Тип робіт
Новосілки	60 га	вирубка чагарникової порослі
Оконськ – Маневичі	45 га	мульчування травостою
Комарово	28 га	розчистка меліоративних каналів

Відновлення меліоративних систем також має важливе значення в оптимізації природокористування Маневицької територіальної громади.

Проблемні канали: «Галицький» — заріс на 40% довжини; «Черевахівський» — низька пропускна здатність.

Рекомендовані роботи: розчистити 12,6 км русел; укріпити береги у 4 точках; встановити шандори та шлюзи.

Впорядкування прибережних земель є також невідомою частиною раціонального природокористування в регіоні.

Найважливіше: встановити межі ПЗС озер; нанести їх у ГІС; забезпечити демонтаж самовільних споруд (Чарторийськ, Комарово, Цміни,); створити «зелений коридор» вздовж р. Стир.

Оптимізація рекреаційного землекористування потребує також великої уваги. Для цього необхідно здійснити ряд заходів, таблиця 4.3.

Таблиця 4.3.

Заходи, щодо оптимізації рекреаційного землекористування

Озеро	Локація	Пропозиція
Загорівське	Західний берег	офіційний пляж, парковка 200 м
Куклинське	Північний берег	зона купання, місце для рибалок
Троянівське	Південна затока	заборона забудови, оглядовий майданчик

Створення ГІС-моделі земель громади дозволить уникати ряду екологічних проблем та дозволить раціонально використовувати природні ресурси громади.

Модель повинна містити: ґрунтові карти; меліоративні карти; ПЗС; болотні зони; деградовані землі; ділянки під інвестиції.

4.4. Оптимізація водокористування Маневицької громади

Маневицька ТГ має розгалужену водну систему, яка включає: річку Стир (головна водна артерія); її притоки: Кормин, Оконку, Ладизу; озера: Озірце (Хидча), Оконське, Вино, Паніно, Болотне; болота та водно-болотні угіддя; меліоративні системи, що відіграють критичну роль у регулюванні водного режиму.

З огляду на кліматичні зміни, осушення та рекреаційний тиск, водна система потребує глибокої оптимізації.

Річка Стир протікає територією громади вздовж таких сіл: Куликовичі — Комарове — Чорторійськ — Цміни — Велика Ведмежка.

Проблеми: замулення русла (особливо між Комарове і Старим Чорторійськом); недотримання прибережних обмежень; заростання очеретом у районі Комарове; незаконні скиди стоків у минулі роки (потрібен контроль).

Місця ризику підтоплення: ділянки біля Старий Чорторійськ, Цміни, Комарове; заплави між Чорторійськом та Костюхнівкою.

Озеро Вино (с. Градиськ) - одне з найчистіших озер громади, глибина до 10 м.

Проблеми: стихійні парковки на західному та південному березі; сміття від відпочивальників; витоптування берегів.

Озеро Лісівське (с. Лісове) - мальовниче озеро, оточене лісом.

Проблеми: незаконні рубки в прибережній зоні у 2020–2021 рр.; спроби забудови приватними спорудами; відсутність рекреаційної інфраструктури.

Головні меліоративні канали : Черевахівський канал (болото Черевахи — р. Стир), Новорудський канал (Нова Руда — торфовища — Стир), Оконський канал (Оконське болото).

Основні проблеми: заростання очеретом та вербою; зниження пропускної здатності; порушення гідрологічного режиму боліт; підтоплення окремих сільськогосподарських угідь.

Основними проблемами водокористування у 2020–2025 рр. були:

1. Порушення прибережних захисних смуг.
2. Висока рекреаційна деградація.
3. Низька якість меліоративної мережі.

Таблиця 4.4.

Стан меліоративної мережі Маневицької територіальної громади

Канал	Стан	Проблеми
Черевахівський	зарослий 40–60%	низький стік, замулення
Троянівський	середній	береги руйнуються
Новорудський	критичний	пересихання, заростання
Оконський	задовільний	потребує очистки

4. Погіршення водного режиму торфовищ. Це призводить до: усадки торфового шару; зменшення біорізноманіття; підвищення пожежної небезпеки.

Найгірше: Череваха — Нова Руда — Граддя.

Комплексом заходів із оптимізації водокористування є:

Захист прибережних захисних смуг (ПЗС) за рахунок встановлення меж ПЗС на місцевості.

Потрібно: нанести повні ПЗС у ГІС; винести межі в натуру на 15 км узбережжя.

Заборона під'їзду транспорту до води. Установка шлагбаумів у локаціях доїзду до озер.

Відновлення прибережної рослинності. Рекомендовано: висадити осоку, рогіз, вільху — 11 ділянок; облаштувати рекультиваційні смуги.

Екологічне облаштування озер. Озеро Озірце (Хидча), Вино, Лісове: створити офіційні пляжі на берегах; облаштувати парковку на 200 м від урізу води; встановити інформаційні стенди про ПЗС; облаштувати місця для збору сміття (10 локацій).

На берегах озер: повне винесення меж ПЗС; ліквідація незаконних будівель; створення «сімейної рекреаційної зони»; виділення місць для рибалок.

- відновлення лісових навісів; зонування території (тиха зона — активна зона).

Меліорація (відновлення водного режиму).

1. Розчистка Черевахівського каналу. Обсяг: 6,2 км. Ціль: збільшення пропускної здатності; запобігання підтопленням с/г земель; відновлення болота Черевахівське.

2. Реконструкція Новорудського каналу. Проблема: замулення та пересихання. Ціль: стабілізація торфовищ; покращення водного балансу.

3. Часткове затоплення боліт у Суску та Градді. Для відновлення: біорізноманіття; торфового шару; природної гідрології.

Для моніторингу якості води потрібно встановити 3 пости моніторингу:

- Стир — Маневичі, Граддя, Череваха

4.5. Оптимізація природоохоронної діяльності

Маневицька громада має низку унікальних природних комплексів, зокрема: болота Черевахівське; лісові ділянки високої природної цінності (квартали 142–150 Софіянівського лісництва); потенційні елементи Смарагдової мережі ЄС.

Найціннішими природними територіями на теренах Маневицької територіальної громади є: Болото Черевахівське. Площа: 320 га. Проблеми: прорізане меліоративними каналами; заборгованість у відновленні водного режиму.

Основні загрози природоохоронним територіям – це порушення гідрологічного режиму, пожежі торфовищ, стихійний рекреаційний тиск, незаконні рубки, хижий збір ресурсів (ягоди, гриби у промислових масштабах), проїзд авто в межах ПЗС і боліт.

Пропозиції щодо створення нових природоохоронних територій наступні:

1. «Черевахівський гідрологічний заказник» (проєкт)

Площа: $\approx$ 370 га. Підстави: унікальна болотна екосистема; висока концентрація рідкісних видів.

2. «Галінське лісоболотне урочище» (проєкт). Площа: 200–240 га. Підстави: комплекс озеро + ліс + болото; рекреаційно-наукова цінність.

Відновлення та охорона боліт і торфовищ приведе до:

1. *Підвищення рівня ґрунтових вод.* Через: перекриття дрібних меліоративних каналів; встановлення шандор; природне затоплення окремих ділянок.

2. *Протипожежні заходи.* створення мінералізованих смуг; встановлення пожежних веж; використання дронів у сезон посух.

3. *Контроль рекреації.* Заборона: проїзду авто; паління багать у радіусі 200 м.

Формування екологічної мережі (екомережі). Елементи: ядра: болота Гальне, Черевахівське; коридори: уздовж річки Стир; буферні зони: навколишні ліси.

4.6. Оптимізація рекреаційної діяльності

Мета — упорядкувати рекреацію так, щоб: зменшити негативний вплив на прибережні й лісові екосистеми; створити умови для безпечного відпочинку;

забезпечити місцеві доходи від легального туризму. Принципи: чітке зонування, інфраструктурна кластеризація, екологічний сервіс.

Пріоритетні рекреаційні локації та заходи:

оз. Озірце (Хидча) (с. Градиськ). Облаштувати офіційний пляж на північному заході: огорожена купальна зона (20×40 м), настил із дерев'яних дощок, туалет-контейнер, 4 контейнери для відходів, паркувальна ділянка на 30 авто за 180–200 м від урізу води;

Маршрут екостежки «Малояблонівська соснова борова» (3 км) з інформаційними стендами з правилами поведінки;

Встановити обмеження на розпалювання багать у межах 200 м від торфових ділянок.

Демонтаж самовільних будівель на берегах озер і легалізація зон відпочинку: «сімейна зона» + «рибальська зона»;

Організація пункту збору відходів та мінімальної інфраструктури (туалет, вказівники);

Розмітити ПЗС у природі і встановити шлагбаум на головному під'їзді; заборонити під'їзд автотранспорту крізь ПЗС.

оз. Озірце (Хидча) (с. Градиськ). Створити «тиху зону» — заборона моторних човнів; еко-стежка 1,8 км; оглядовий майданчик;

Зафіксувати межі ПЗС у ГІС та провести демонтаж незаконних споруд.

Встановити правила відвідування в пожежонебезпечний сезон (закриття доступу при класі пожежної небезпеки >4).

Інфраструктурними та організаційними заходами є:

- Система управління рекреацією: реєстрація об'єктів малого бізнесу (прокат човнів, інструктори), ліцензування точок харчування.

- Контейнери і вивіз сміття: договори з локальними перевізниками по сезону.

- Освітні кампанії: екопросвіта в школах Маневичів, волонтерські толоки (щоквартально).

- Моніторинг навантаження: встановлення лічильників відвідувань на головних входах у рекреаційні зони, щорічні звіти.

4.7. Інституційні та управлінські заходи

Структура управління (конкретна пропозиція для Маневицької ТГ):

Відділ екології та просторового розвитку при Маневицькій селищній раді (штат: начальник відділу, 1–2 інженери-геодезисти/ГІС-аналітики, 1 еколог-моніторинг). Функції: ГІС-платформа, контроль ПЗС, координація відновлення боліт, супровід КППРТ.

Громадська рада з природокористування — представники старостатів (Велика Яблунька, Чарторийськ, Оконськ), лісництв, ДСНС, місцевого бізнесу. Роль — громадський контроль, участь у рейдах по охороні лісу і берегів.

Координаційний штаб із протипожежної безпеки — щомісячні інспекції у пожежонебезпечний період (квітень–вересень), спільні навчання з ДСНС. (Причини: тісний контакт лісів і торфовищ → часті пожежі в Поліссі).

ГІС-платформа — технічні вимоги включають:

- Шари: кадастрові ділянки (Держгеокадастр), лісоквартали (Держлісагентство), ПЗС, меліоративні мережі, карти боліт, водні об'єкти, рекреаційні локації, інфраструктура сміттєзбору.

- Функціональність: web-інтерфейс для мешканців + внутрішня адмінчастина; можливість накладання планів забудови; завантаження документів рішень ради; мобільний доступ для рейдових груп.

- Ресурс: розробка MVP (pilot) — 6 місяців; подальше наповнення — щорічно. Для запуску — грант/обласна програма / міжнародні проекти (Erasmus, GIZ тощо).

4.8. Економічні механізми оптимізації природокористування

Модель «зеленої» локальної економіки:

Екотуризм. Пакет «2 дні в Маневиччині» (екостежка, риболовля, еко-дегустація продукції місцевих фермерів). Організатори: старостати Оконська та

Чарторийська; стартові інвестиції: орієнтовно 250–350 тис. грн на інфраструктуру.

Переробка деревини малого масштабу (на базі Маневичів). Створення кооперативу з 5–8 МСП для виготовлення дошки, брикетів. Підтримка: кредити/гранти, навчальні програми.

Органічне землеробство на піщаних ділянках (Комарово, Велика Яблунька, Чарторийськ, Нова Руда). Пілотні ділянки 10–20 га; сертифікація (4–6 міс), маркетинг через аграрні кооперативи.

Програми відновлення торфовищ із компенсацією вуглецю. Партнерство з міжнародними ініціативами з відновлення ландшафтів → можливі джерела фінансування (гранти, інвестори у вуглецеві проекти). (Примітка: площі торфовищ у Маневиччини — предмет інвентаризації; первинна пропозиція — Червахівський масив 300–400 га).

Механізмами стимулювання мають бути:

- Місцеві пільги/звільнення для інвесторів, що вкладають кошти в екологічні проекти (рекультивация, екоінфраструктура).
- Місцеві державно-приватні партнерства (ДПП): наприклад — облаштування пляжів зі спільним фінансуванням громади та приватного оператора.
- Механізми сплати за екосистемні послуги: програми стимулювання фермерів за збереження пасовищ і сіножатей.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дають можливість зробити наступні висновки:

1. Маневицька територіальна громада — одна з найбільших за площею адміністративно-територіальних одиниць Волинської області. Вона розташована в північно-східній частині області, у межах Поліської низовини — одного з найбільших природно-географічних регіонів України. Полісся є унікальним за природними умовами регіоном, де поєднуються широкі заболочені рівнини, соснові та змішані ліси, розгалужена гідрографічна мережа та численні озера.

2. Маневицька громада є класичним прикладом поліського природно-господарського комплексу, для якого характерні: висока лісистість (до 60%); значна кількість водно-болотних угідь; піщані та торфові ґрунти; озерні улоговини та староріччя.
3. Природні умови — основа для аналізу природокористування. Для Маневицької громади характерне домінування лісових, болотних і дерново-підзолистих ландшафтів, що значною мірою визначають територіальний розподіл видів природокористування.
4. Демографічні тенденції: спад чисельності через міграцію молоді; старіння населення (характерно для Полісся); переважання сільських мешканців; низький рівень урбанізації.
5. Головні сфери зайнятості та економічної активності - лісове господарство; деревообробка; аграрне виробництво; бюджетна сфера (освіта, медицина), сезонні роботи (заготівля ягід та грибів; рекреаційні послуги).
6. Просторове планування природокористування інтегрує: функціональне зонування; ландшафтний аналіз; екологічні обмеження; інженерно-інфраструктурні чинники; соціально-економічні потреби населення.
7. Оптимізація природокористування в Маневицькій громаді повинна враховувати конкретні природні комплекси Полісся та структуру освоєння території, зумовлену багаторічним лісовим, сільськогосподарським і меліоративним використанням земель.
8. Найтипівіші конфлікти природокористування, характерні для Маневиччини: Стихійні пляжі на озерах Паніно, Вино, Озірце (Хидча), Болотне і Лісівське; пожежні осередки у лісах поблизу Софіянівки, Куклів, Граддя, Череваха; пересихання меліоративних каналів біля Нової Руди та Комарове; деградація торфовищ поблизу Черевахи та Граддя; будівництво в межах ПЗС біля озер Паніно, Вино, Озірце (Хидча); засмічення лісів біля смт Маневичі (район колишніх піонерських таборів).
9. Маневицька громада має низку унікальних природних комплексів, зокрема: болота Черевахівське, Гальне; лісові ділянки високої природної цінності

(квартали 142–150 Софіянівського лісництва); потенційні елементи Смарагдової мережі ЄС.

10. Заходи із оптимізації землекористування включають: оптимізацію використання піщаних земель та відновлення лісосмуг (Лишнівка, Кукли, Софіянівка).

11. Економічними механізмами оптимізації природокористування Маневицької територіальної громади мають бути: екотуризм, переробка деревини малого масштабу (на базі Маневич), органічне землеробство на піщаних ділянках (Комарове, Велика Яблунька, Нова Руда).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас Волинської області. К.: Комітет геодезії і картографії, 1991. 42 с.
2. Басейнове управління водних ресурсів річки Прип'ять. Річний звіт про стан поверхневих вод басейну Прип'яті за 2023 рік. Луцьк: БУВР Прип'яті, 2024. 112 с.
3. Волинська область. Географічний атлас: Моя мала Батьківщина. К.: ТОВ «Видавництво “Мапа”», 2009. 20 с.

- 4.Барановська О. В. Болота Українського Полісся: екологічний стан та напрями збереження : монографія. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 284 с.
- 5.Білецький Ю. Стан меліоративних систем Волинського Полісся // Меліорація і водне господарство. 2022. № 6. С. 33–46.
- 6.Водний кодекс України : Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.
- 7.Водний кодекс України (офіційний текст на zakon.rada.gov.ua).
- 8.Гаврусюк Н. Л., Сидорук Ю. О. Гідроекологічний стан річок Волинського Полісся та проблеми меліорації // Географія та природні ресурси. 2022. № 3. С. 88–102.
- 9.Герасимчук Л. О. Гідроекологічні особливості водойм Волинського Полісся. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2020. 210 с.
- 10.Герасимчук З. В. Еколого-економічні основи водокористування в Україні: навч. посібник. Луцьк: ВАТ «Юнеско», 2010. 364 с.
- 11.Головач Л. П. Малі річки Полісся: екологічна характеристика // Гідрологія і гідроекологія. 2021. №5. С. 33–40.
- 12.Головне управління Держгеокадастру у Волинській області. Відомості з ДЗК про земельні ділянки Маневицької територіальної громади за 2020–2024 рр. Луцьк, 2024. Електрон. ресурс.
- 13.Грінченко О. М. Природне середовище Волині. Луцьк: Вежа, 2020. 276 с.
- 14.Данилишин Б.М. Природокористування: сучасні виклики. К.: Наука, 2020. 342 с.
- 15.Данні кадастрових/описових ресурсів (OpenData, Держгеокадастр / opendatabot) щодо меж і кадастрових ділянок Маневицького району. Опендатабот, 2024. 126 с.
- 16.Державна служба статистики України. Статистичний щорічник Волинської області за 2020–2024 рр. Луцьк : ГУС у Волинській області, 2024. 412 с.
- 17.Державне агентство лісових ресурсів України. Лісовпорядні матеріали ДП «Маневицьке лісове господарство». Київ : ДАЛРУ, 2020–2023.124с.

- 18.Держгеокадастр. Публічна кадастрова карта України. Електрон. ресурс. Режим доступу: <https://map.land.gov.ua>
- 19.Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Річний звіт про стан техногенної та природної безпеки у Волинській області за 2020–2024 рр. Луцьк : ДСНС України, 2024. 98 с.
- 20.ДП «Маневицьке ЛГ». Протипожежні заходи та матеріали лісовпорядкування (2022–2024).
- 21.Екологічний паспорт Волинської області на 2023 рік. Луцьк : Департамент екології та природних ресурсів Волинської ОДА, 2023. 120 с.
- 22.European Environment Agency. Peatland Restoration and Climate Mitigation in Europe : Report 2023. Copenhagen : EEA, 2023. 71 p.
- 23.Fire impacts on peatlands of Eastern Europe / R. Goldammer, S. Miettinen // Fire Ecology. 2023. Vol. 19. P. 47–63.
- 24.Ільїн Л. В. Антропогенні зміни озер західної частини Українського Полісся // Проблеми ландшафтного різноманіття України: зб. наук. пр. К., 2000. С. 316–321.
- 25.Ільїн Л. В., Мольчак Я. О. Озера Волинської області: каталог. Луцьк: ВДУ ім. Лесі Українки, 1995. 76 с.
- 26.Клименко М. О. Гідроекологія : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2020. 312 с.
- 27.Кліменко В. В. Гідроекологічні основи природокористування. Київ: Либідь, 2021. 336 с.
- 28.Ковальчук І. П. Стан і перспективи охорони водних ресурсів Полісся України // Екологічний журнал. 2019. № 4. С. 67–72.
- 29.Козлюк В. М., Мельник Т. О. Оптимізація природокористування територіальних громад Полісся // Вісник географічного товариства України. 2021. Т. 49, № 2. С. 17–29.
- 30.Колодій В. Просторове планування територій: теорія та практика. Львів: ЛНУ, 2019. 264 с.
- 31.Левчук О. І. Рекреаційне навантаження на озера Волині та шляхи його мінімізації // Екологія і природокористування. 2023. № 4. С. 59–74.

32. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. 99 С.
33. Лісовий кодекс України (офіційний текст на zakon.rada.gov.ua).
34. Мазуркевич І. Л. Лісові екосистеми Волині в умовах зміни клімату: виклики та адаптація // *Лісове господарство і агролісомеліорація*. 2023. № 63. С. 54–69.
35. Маневицька селищна рада. Рішення, схеми планування, проєкти генпланів, просторових рішень та програм розвитку громади за 2020–2025 рр. Маневичі : Маневицька ТГ, 2025. Електрон. ресурс. <https://manevychi-rada.gov.ua>
36. Маневицька селищна рада. Рішення з питань благоустрою, рекреації, ПЗС (2020–2025). Електрон. ресурс. <https://manevychi-rada.gov.ua>
37. Мельнічук М. М., Горбач В. В., Горбач Л. В. Особливості використання водних ресурсів Волинської області та їх екологічний стан у сучасних умовах // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія». 2021. Вип. 54. С. 306–315.
38. Мельник Л. Г., Пилипенко І. О. Ландшафтознавство : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2017. 312 с.
39. Методичні рекомендації щодо розроблення комплексного плану просторового розвитку територіальної громади : Наказ Мінрегіону № 290 від 02.11.2021. 56 с.
40. Методичні рекомендації з розроблення комплексного плану просторового розвитку територіальних громад. Мінрегіон, 2021/2022. kyiv-heritage.com
41. Методичні рекомендації з просторового планування громад. Мінрегіон, 2021.
42. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Національна доповідь про стан довкілля в Україні за 2022 рік. К.: Міндовкілля, 2023. 356 с.
43. Міндовкілля України. Методичні рекомендації щодо створення прибережних захисних смуг. Київ, 2021. 46 с.
44. Наукові статті щодо пожежної небезпеки в Поліссі і оцінки впливу пожеж на екосистеми України (Fire Ecology, MDPI, Forest Science тощо). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua>

45. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. К., 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua>
46. Національний центр аерокосмічних досліджень Землі ім. Є. Станіславського. Супутниковий моніторинг земель Волині : звіт 2020–2024. Харків : НЦАЕЗ, 2024. 57 с.
47. Офіційний портал Маневицької селищної ради — розділ «Офіційні документи / Проекти рішень». manevychi-rada.gov.ua
48. OpenStreetMap Contributors. Маневицька територіальна громада : векторні геопросторові дані. 2024. Електрон. ресурс. <https://www.openstreetmap.org>
49. Поліська міжрегіональна природоохоронна ініціатива. Звіт «Вода і громада: приклади ефективного управління водними ресурсами». Луцьк, 2023. 48 с.
50. Природа Волинської області / за ред. К. І. Геренчука. Львів: ВО «Вища школа», вид-во при Львів. ун-ті, 1975. 147 с.
51. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади : Наказ Мінрегіону від 02.11.2021 № 290. Київ : Мінрегіон, 2021. 56 с.
52. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.vodres.gov.ua/>
53. Сталий розвиток регіонів: монографія / За ред. Р. Скліяра. Київ: КНЕУ, 2021.
54. Стратегія розвитку Маневицької ТГ на 2021–2027 роки. Маневичі, 2021. 78 с.
55. Торчинський О. П. Природні ресурси Волинської області. Луцьк: 2020. 204 с.
56. Хільчевський В. К. Гідроекологічні проблеми Полісся // Наукові записки ТНПУ. 2021. № 4. С. 54–67.
57. Шевчук Л. М. Екологічні мережі та їх формування на рівні територіальних громад // Регіональні студії. 2022. № 2. С. 44–59.
58. Шевчук М.Й., Зінчук М.І., Зінчук П.Й. та ін. Ґрунти Волинської області. Луцьк : РВВ “Вежа”, 2016. 144 с.

- 59.Яворська Г. С. Роль місцевих громад у захисті та відновленні екосистем водойм // Екологія і природокористування. 2021. № 2. С. 88–93.
- 60.Яцик А. В. Водне господарство і гідроекологія України. К. : Генеза, 2020. 420 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Міністерство освіти і науки України

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Географічний факультет

Кафедра економічної та соціальної географії

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Wydział Nauk Społecznych

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

**Матеріали XI Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції
(м. Луцьк, 6–7 листопада 2025 р.)**

**Луцьк
2025**

УДК 911.3:30/33(082)

С 90

Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 3 від 29 жовтня 2025 р.)

Рецензенти:

Німець Л. М. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри
соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна;

Матвійчук Л. Ю. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Луцького національного технічного університету

Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 6–7 листопада 2025 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. 224 с.

ISBN 978-617-8279-73-8

У збірнику висвітлюються проблеми сучасної географічної та економічної науки, які були розглянуті на XI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції. Розкриваються питання теорії та методології географічних досліджень, регіональних економічних студій, регіонального розвитку та просторового планування, освітніх технологій у географії та економіці, а також проблеми суспільно-географічних, природно-географічних, рекреаційно-туристських досліджень Волині та прилеглих територій.

Для широкого кола фахівців, які працюють у сфері географії, економіки, державного управління, освіти, рекреації та туризму, краєзнавства. Видання також буде корисним для вчителів, аспірантів та студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами регіональних досліджень.

УДК 911.3:30/33(082)

ISBN 978-617-8279-73-8

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2025

© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНІВ

Гукалова Ірина	До дискурсу про соціальну резильєнтність	3
Влах Мирослава	Концептуальні основи геополітичної конкуренції: систематизація понять та тенденції розвитку	6
Дронова Олена	Антропоцен, неоліберальна глобалізація, війна й віра у громаду	10

Поручинський Володимир, Куцевич Артур, Куцевич Микола Венгрин Дар'я	Сучасна урбанізація: основні тенденції та проблеми	13
	Урбаністичні дослідження в контексті концепції сталого розвитку	14

ГАЛУЗЕВІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНІВ

Смирнов Ігор, Любіцева Ольга Довгань Наталія	Світові проблеми логістики: логістика в Африці	18
	Особливості системного політико-географічного аналізу територіально-політичних систем мезо- та макrorівня	22
Волков Денис, Ключко Людмила	Стан і роль будівельної галузі у соціально- економічному розвитку Харківської області та України загалом	25
Ткаченко Леонід, Ключко Людмила	Соціально-економічний розвиток сільських територій України в умовах війни: виклики, можливості, перспективи	28
Гаєріков Артем	Виробництво олійних культур в Україні: сучасні тенденції та їх роль у забезпеченні продовольчої безпеки	33
Мандрик Ірина, Лесік Вікторія Лажнік Володимир	Сучасна структура зовнішньої торгівлі США	35
	Динаміка та сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами України з Італією	37
Павловська Тетяна, Баранчук Фаїна Гаєрікова Ірина, Кравченко Катерина	Небезпечні відходи в Україні: стан проблеми у світлі законодавчих змін та воєнних.....	42
	Особливості статево-вікової структури українців із тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу	45
Слащук Андрій, Качаровський Роман, Трофимчук Денис	Трансформація етнічного складу населення Луцької міської територіальної громади у період кінця XIX – початку XXI століття	49
Слащук Андрій, Качаровський Роман, Лесік Вікторія Нємець Олексій	Сучасний стан населення міста Камінь-Каширський	51
Гусєва Наталія	Креативні хаби та простори України: суспільно- географічні особливості та проблеми	54
Думнов Олександр	Україна в глобальній системі вимушених міграцій населення	59
	Регулювання ринку праці: досвід країн Європейського Союзу	64

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ

Палеха Юрій, Маслова Марія	Взаємозв'язок стратегічного та просторового планування в умовах євроінтеграції та відбудови України	68
Голуб Геннадій	Просторове планування територіальних громад у Волинській області: проблеми та перспективи	70
Кухтаров Дмитро, Гнатюк Олексій	Порівняльне дослідження субурбанізаційних процесів у Вишневому та Боярці як містах-супутниках Києва	72
Гнатюк Олексій, Кононенко Олена Кравченко Катерина	Сприйняття центру міста Києва: аналіз меж, осередків та повсякденних практик.....	75
Пацюк Вікторія, Казаков Володимир Голуб Геннадій	Визначення особливостей трансформації міських агломерацій України на основі лідарних знімків	78
	Індустріальна культура як концептуальна основа регенерації індустріальної спадщини	83
Маковецька Лариса, Баранчук Фаїна	Реформа децентралізації у Волинській області: динаміка, результати та перспективи	87
Пугач Сергій, Мозолук Олег, Куньчик Ганна Мельнічук Михайло, Скочук Нестор	Роль міжмуніципальної співпраці у зміцненні стійкості Луцької громади в умовах воєнних викликів	88
	Можливості використання ГІС-технологій для аналізу ринку нерухомості	90
Криволапов Валерій	Організація та просторове планування природокористування Маневицької територіальної громади	92
Маляренко Костянтин	До питання оцінки людського капіталу регіону з позиції суспільної географії	95
	Тенденції просторових змін в Україні в контексті децентралізації	98

інвестори використовують інструменти ArcGIS для дослідження ринків, визначення нових можливостей для зростання та розширення, а також для управління своїми інвестиціями на рівні усього ринку та окремого району. Вони можуть використовувати ArcGIS для створення професійних цифрових та друкованих маркетингових матеріалів, таких як 3D-рендеринг та віртуальні огляди, щоб допомогти просувати нерухомість на різних платформах. Фахівці з нерухомості можуть використовувати мобільні інструменти для збору інформації про нерухомість безпосередньо у польових умовах, аналізу та обміну інформацією між своїми організаціями в режимі реального часу [5].

Висновки. Сьогодні ГІС-технології докорінно змінили та продовжують змінювати ринок нерухомості. Для фахівців ринку нерухомості та агентів з продажу квартир варто вже зараз подумати про розширення своїх потенційних можливостей й вийти на новий рівень, недосяжний для конкурентів. Зрозуміло, що це може зайняти певний час та потребувати додаткових витрат для реалізації. Однак, вигоди та переваги внаслідок впровадження ГІС у бізнес-процеси можуть бути значно вищими за початкові витрати. На жаль, через брак фінансів та недостатню кваліфікацію кадрів невеликі фірми з нерухомості можуть не мати можливостей для максимального використання ГІС.

Список використаних джерел: 1. 1000 GIS Applications & Uses – How GIS Is Changing the World. *GISGeography*. URL: <https://gisgeography.com/gis-applications-uses/> 2. De la Rua L., Bright P., Juran S. QGIS for digital cartography in Censuses and Surveys. UNFPA, 2020. 164 p. 3. GIS in Real Estate (Role, Applications & Benefits). *GIS Navigator*. URL: <https://gisnavigator.co.uk/gis-in-real-estate/> 4. Maps for real estate flyers and market reports. *MAPZ.COM*. URL: https://www.mapz.com/en/real_estate_maps 5. Real Estate. *Esri Home*. URL: <https://www.esri.com/en-us/industries/real-estate/overview>

УДК 711.7(477.82)

Мельнійчук Михайло, Скочук Нестор

melniichuk.mm@gmail.com; Nestor.skochuk@gmail.com

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ МАНЕВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Маневицька територіальна громада з адміністративним центром селищем Маневичі має великий природно-ресурсний потенціал (ліси, річки, озера) й водночас ризики деградації середовища через інтенсивне земельне використання, рекреаційний тиск на малі річки та необхідність інтегрованого просторового планування на рівні громади.

Маневицька селищна громада – об'єднана територіальна громада в Камінь-Каширському районі Волинської області, яка включає 36 населених пунктів площею громади близько 1097,2 км² із населенням 26 729 осіб станом на 01.01.2025 р. [2; 3; 4].

Громада має значну частку лісів (типова для Волині лісостепова / лісова зона) — важливі для біорізноманіття, рекреації й місцевої економіки (лісогосподарство, дрова, мисливство) [1].

У межах громади протікає 11 річок, серед яких найбільшими є річки Стир і Стохід. Серед замкнутих водойм є 94 ставків та дев'ять озер: Болотне, Кручене, Лісівське, Черевахівське, Черське, Світле, Засвинське, Озерце (Хидча), Віно (Вино) [5].

На теренах громади поширені сільськогосподарські угіддя, торфові та піщані ділянки на окремих масивах.

Антропогенне навантаження на природні ресурси громади зумовлює низку проблем, що включають локальні забруднення води, тиск на прибережні зони малих річок під час відпочинку, потребу в системному контролі використання земель і поводженні з відходами.

Основними проблемами регіону є:

- ерозія і деградація прибережних смуг;
- неформальні рекреаційні стоянки/кемпінги без інфраструктури;
- ризики від торфовищ – пожежі, деградація;
- проблеми поводження з твердими побутовими відходами.

Серед типових конфліктів можна виділити: забудова прибережних зон (приватні котеджі/дачі), сільське господарство поруч із природоохоронними ділянками, використання лісів для рекреації, лісгосподарська діяльність, конкуренція за водні ресурси.

Для збереження та раціонального використання природних ресурсів Маневицької територіальної громади можна запропонувати такі зони:

- природоохоронні (особливо цінні екосистеми, водоохоронні смуги);
- екомережа/коридори – зв'язок лісових масивів і прибережних смуг;
- рекреаційні зони – визначені майданчики з інфраструктурою (стоянки, туалети, місця для відпочинку), щоб знизити розкиданий тиск;
- інтенсивного сільськогосподарського використання – із заходами збереження ґрунтів;
- зони перспективної забудови/інфраструктури – за умов дотримання екологічних вимог.

Технічно це можливо зробити через ГІС: поєднання шарів кадастру, лісового покриву, гідрографії та обмежень (заповідні зони, водоохоронні смуги).

Визначення ключових екологічних осередків (лісові масиви, прибережні смуги малих річок) і створення коридорів між ними; розробка місцевих ПЗФ (пам'ятки природи, заказники) або включення до існуючих регіональних мереж. Для кращого розуміння проблем та виходу з критичних ситуацій потрібно розробити карту «ядро – буфер – коридор».

ГІС дає просторову інвентаризацію ресурсів, аналіз конфліктів, моделювання сценаріїв забудови, планування мереж інфраструктури й екомережі.

Пропозиції щодо оптимізації структури природокористування:

- ✓ встановлення чітких прибережних смуг (санітарно-охоронні зони) і контроль за забудовою;
- ✓ створення централізованих рекреаційних майданчиків із базовою інфраструктурою;
- ✓ підтримка сталих практик в агровиробництві (контури захисту ґрунтів, агролісомеліорація);
- ✓ перетворення частини лісів у рекреаційні ресурси з концесіями/партнерством для організації послуг.

Напрямами вдосконалення управління природокористуванням можуть бути:

- локальні регуляції (порядки прибережних зон, правила рекреації) та їх включення в рішення ради;
- комплексний план території (комплексний/просторовий план) як основа для рішень із виділення земель та дозволів.

Розвиток сталого природокористування та «зеленої економіки» можливий завдяки заохоченню еко-туризму (маршрути, інфраструктура), енергоефективних ініціатив, підтримка місцевих виробників (маркування, сертифікація), програми компенсації за екосистемні послуги.

Інструментами громадської участі є публічні слухання щодо зонувань, опитування мешканців, відкриті ГІС-портали з шаром «скарги/запити», консультування з ОСН/ОТГ.

Для вирішення питань природокористування необхідно запровадити екологічну освіту – це програми в школах, інформаційні кампанії щодо прибережних смуг, тренінги для старостинських округів та аграріїв щодо практик збереження ґрунтів і води.

Раціональне природокористування на теренах Маневицької територіальної громади приведе до зменшення конфліктів землекористування, збереження біорізноманіття та поліпшення якості вод, підвищення рекреаційної привабливості громади – як наслідок планованих зонувань й управлінських заходів.

Маневицька громада має значний природний потенціал (ліси, річки, озера), що вимагає інтегрованого просторового планування. Необхідно підготувати комплексний план території громади (з ГІС-шаром природних ресурсів), упровадити зони охорони та створити інфраструктуру для контрольованої рекреації.

Правова база й методичні рекомендації дають інструменти для реалізації змін; ключове – поєднання технічних (ГІС, інвентаризація) й соціальних (громадська участь) заходів.

Стале природокористування на теренах Маневицької територіальної громади дозволить мінімізувати конфлікти (забудова/відпочинок/с/г/ліс), зберегти прибережні смуги, створити екомережу та виділити контрольовані рекреаційні майданчики.

Список використаних джерел: 1. Волинське обласне управління лісового та мисливського господарства. URL: <https://lisvolyn.gov.ua/> 2. Головне управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> 3. Маневицька територіальна громада URL: <https://mg.gov.ua/> 4. Паспорт Маневицької громади Волинської області. URL: <https://mg.gov.ua/pasport-teritorialnoi-gromadi-10-59-53-01-12-2022/> 5. Природний рекреаційний потенціал малих річок Маневицької ТГ Волинської області та шляхи його збереження. Нетробчук І. М. та ін. *Věda a perspektivy Praha*. 2023. № 1 (20). S. 218–236.

УДК 911.3

Криволапов Валерій

valerii.kryvolapov@karazin.ua

Науковий керівник: докт. геогр. наук, проф. **К. Ю. Сегіда**

kateryna.sehida@karazin.ua

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ РЕГІОНУ З ПОЗИЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ